

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”Man tänker ju att mannen ska ha lite mer kontroll”

En studie av hur tjejer på en konfessionell och en icke-konfessionell gymnasieskola förhandlar kön, sexualitet och makt utifrån *Fifty Shades of Grey*

Emmy Pettersson och Anna Reinhold

Examensarbete inom lärarprogrammet

LAU395

Handledare: Johan Rosquist

Examinator: Cathrin Wasshede

Rapportnummer: VT15-2480-03

Abstract

Examensarbete inom lärarprogrammet LP01

Titel: ”Man tänker ju att mannen ska ha lite mer kontroll”: En studie av hur tjejer på en konfessionell och en icke-konfessionell gymnasieskola förhandlar kön, sexualitet och makt utifrån *Fifty Shades of Grey*

Författare: Emmy Pettersson och Anna Reinhold

Termin och år: Vt 2015

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Johan Rosquist

Examinator: Cathrin Wasshede

Rapportnummer: VT15-2480-03

Nyckelord: kön, sexualitet, makt, normkritisk pedagogik, *Fifty Shades of Grey*

Sammanfattning:

Studiens syfte är att undersöka hur gymnasietjejer förhandlar kön, sexualitet och makt utifrån filmen *Fifty Shades of Grey*, vilket har gjorts genom två fokusgruppsintervjuer med elever från en icke-konfessionell respektive en konfessionell gymnasieskola. Genom ett diskursanalytiskt förhållningssätt analyseras respondenternas svar. Resultatet visar att tjejerna ser kön som något statiskt och fördiskursivt snarare än socialt konstruerat. Deras svar knyter också an till den kulturella definitionen av kön och de gör stor skillnad på hur kvinnor och män bör verka. Ytterligare visar resultatet att respondenterna gör en skillnad på kvinnors respektive mäns sexualitet samt hur maktförhållandet mellan dem bör se ut. Samtliga respondenter är överens om att mannen har och förväntas ha mer makt än kvinnan.

Vidare ämnar studien undersöka förhållandet mellan gymnasietjejeernas och medias mottagande av *Fifty Shades of Grey*. Det framkom att respondenterna var överens med många av de inlägg som gjorts i debatten om filmen. Samtidigt uppenbarade sig en diskrepans där diskussionen i media var mer kritisk och ifrågasättande än tjejerna.

Utifrån resultatet diskuteras sedan hur skolan kan arbeta normkritiskt med kön, sexualitet och makt. Vi menar att *Fifty Shades of Grey* är tacksam att använda som utgångspunkt i diskussioner om normer med elever. Därigenom kan de normer om kön, sexualitet och makt som filmen såväl som eleverna själva reproducerar problematiseras. Således kan alla elever ges en mer jämställd och likvärdig utbildning.

Förord

Efter fem år går nu en era mot sitt slut. Snart kan vi äntligen titulera oss lärare! Genom utbildningen har diskussioner om kön varit ett återkommande inslag och vi kan med tunga hjärtan konstatera att samhället har en lång väg kvar tills jämställdhet är verklighet. Därför har vi i och med detta examensarbete velat fördjupa oss i ämnet. Genom det har vi fått ytterligare kunskap om hur viktigt det är att våga belysa och bryta normer – och också insett att förändring är möjlig.

Vi vill tacka vår handledare Johan Rosquist för kloka råd och för att vi, inför allt vi gör, alltid kommer att fråga oss: ”Why is this important?”. Tack också till våra respondenter för att ni ställde upp och tog er tid för en intervju trots ett pressat skolschema. Slutligen ett tack till våra vänner Elin och Madde för att ni varit ett fantastiskt pluggsällskap.

21 maj 2015, Göteborg
Anna och Emmy

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Bakgrund	2
Forskningsöversikt.....	2
Gymnasieskolans styrdokument	3
Problemformulering.....	4
Syfte och forskningsfrågor	4
Metod och material.....	5
Fokusgruppsintervjuer	5
Urval av skolor	5
Urval av respondenter.....	6
Genomförande och etiska reflektioner	7
<i>Fifty Shades of Grey</i>	7
Den mediala debatten kring <i>Fifty Shades of Grey</i>	8
Diskursanalys.....	9
Teoretisk ansats	11
Begreppsparet kön–genus.....	11
Konstruktion av kön	11
Sexualitet	12
Makt.....	13
Hegemonisk maskulinitet och betonad femininitet	14
Normkritisk pedagogik	15
Observationer och analys	17
Förhållningssätt till <i>Fifty Shades of Grey</i>	17
Förhållningssätt jämfört med den mediala debatten.....	18
Ana – naturligt vacker eller en liten flicka?	19
Christian – omanlig eller manligt vacker?.....	20
”Kvinnlighet kan vara att man är lite blyg”	20
”Det är så han visar att han är man”	21
”Man säger ju ’mannen i förhållandet’”	22
”Det är en normal grej att man sover med den man älskar”	22
Sexuell praktik – att spara på sig eller inte?	23
”Skriv på det här ifall du vill ha en relation med mig!”	24
Övervakning – gullig eller ett varningstecken?	25
Straff och belöningar	25
Sammanfattande diskussion	27
Ur ett normkritiskt perspektiv.....	28
Litteraturförteckning	31
Bilaga 1: Intervjuguide.....	34

Inledning

”Man skapar normen där igen, att mannen är bättre än kvinnan, att mannen ska vara över kvinnan hela tiden och tända på det”, säger Agneta och får medhåll av de andra. De intervjuade gymnasietjejerna är oroliga över hur filmen *Fifty Shades of Grey* (2015) påverkar dess tittare och menar att den gestaltar en skev bild av kvinnor och män. Men samtidigt som de är bekymrade över filmens negativa påverkan och reproduktion av normer, är de själva införstådda i normen och dess starka fäste. De gör skillnad på hur kvinnor och män bör leva och verka: ”Man tänker ju att mannen ska ha lite mer kontroll”. Att mannen i det heterosexuella förhållandet har mer makt än kvinnan fastslås utan att tjejerna höjer på ögonbrynen eller visar någon märkbar upprördhet.

Erika Leonard (E.L.) James omtalade *Fifty Shades*-trilogi har väckt stor debatt. Inför filmatiseringen av den första boken, *Fifty Shades of Grey*, var förväntningarna höga. Innan premiären hade den slagit svenskt biorekord med 125 000 sålda förköpsbiljetter (Malmlöf 2015). Mottagandet av filmen har dock varit varierande. Den har bl.a. kritiserats för att gestalta könsstereotypa karaktärer, för att glorifiera sexuellt våld och för att skildra en maktrelation enligt vilken kvinnan är undergiven mannen. En annan ståndpunkt har varit att det är på tiden att filmer för kvinnor inte är etiskt riktiga.

Uppståndelsen kring filmen har varit svår att missa; inte heller vi har undgått den. Under den senaste perioden av vår verksamhetsförlagda utbildning märkte vi att filmen diskuterades flitigt bland eleverna, vilket ledde till att vi blev nyfikna på gymnasietjejers syn på filmen. Vi ser filmen som ett lyckosamt filter genom vilket vi kan närma oss skönja deras syn på normer om kön, sexualitet och makt. Vi tror dessutom att filmen kan fungera väl som utgångspunkt för att belysa och problematisera dessa normer i klassrummet.

Bakgrund

Forskningsöversikt

Ulla Forsberg har i *Är det någon "könsordning" i skolan?* (2002) undersökt hur elever konstruerar kön genom interaktion med varandra och med lärare. Resultatet visar att det i skolan råder en könsordning som bygger på dels en dualistisk indelning i tjejer och killar, dels en hierarki enligt vilken killarna överordnas. Dualismen och hierarkin repeteras ofta och reglerar således elevernas könskonstruktioner (ibid.:285). Vidare finner Forsberg att lärarnas undervisningsstrategier påverkar könsordningen mellan eleverna. Lärarnas diskursiva agerande gör dem delaktiga i elevernas konstruktion av kön, då de vid flertalet tillfällen försöker forma eleverna efter den, enligt dem själva, rätta könsdiskursen genom att bekräfta elevernas "rätta" och korrigera deras "felaktiga" positioneringar (ibid.:282). Statens offentliga utredning *Barns perspektiv på jämställdhet i skolan* visar dock att även lärare som medvetet arbetar med jämställdhet ofta är delaktiga i reproduktionen av könsnormer, vilket leder till att elever ofta upplever att de blir orättvist behandlade på grund av kön (SOU 2010:66:42).

Både elever och lärare är alltså delaktiga i konstruktionen av kön. I Ann-Sofie Holms *Relationer i skolan* (2008) undersöks hur elever konstruerar kön både tillsammans med varandra och med läraren. Studien visar att lärarna reproducerar och befäster könsnormer, men främst tycks konstruktionen av kön ske i alldagliga handlingar och samtal klasskamraterna sinsemellan. Sannolikt är könsskapandet starkast och mest öppet i dessa relationer, samtidigt som det blir osynligt i och med att det tas för givet (ibid.:110, 207).

I Fanny Ambjörnssons *I en klass för sig* (2008) studeras hur gymnasietjejer från olika samhällsklasser konstruerar kön och sexualitet. Resultatet visar att normativ femininitet förhåller sig till både klass, etnicitet, sexualitet och maskulinitet. Mannens överordnade ställning gentemot kvinnan är också en makthierarki som normaliserar konstruktionen av kön (ibid.:21f., 295).

Vidare har Skolverket undersökt elevers upplevelser av diskriminering och trakasserier i bl.a. gymnasieskolan. Resultatet presenteras i rapporten *Diskriminerad, trakasserad, kränkt?* (2009). Enligt de intervjuade eleverna ses tjejer och killar ofta som varandras komplementära motpoler, både av eleverna själva och av lärarna. Eleverna beskriver att de blir orättvist behandlade på grund av rådande föreställningar om hur man ska vara och bete sig som kvinna respektive man. Den som bryter mot könsnormer, som t.ex. kan vara utseendemässiga eller beteendemässiga, riskerar att uteslutas ur gemenskapen och bli trakasserad av klasskamrater. Dessutom upplever eleverna att deras lärare inte alltid tar diskrimineringen på allvar. Således ligger lärarnas föreställningar om hur tjejer och killar ska bete sig till grund för diskriminering (ibid.:60ff., 67). Vidare menar Victoria Wahlgren i *Den långa vägen till en jämställd gymnasieskola* att många lärare anser att det är försent att förändra könsnormer i gymnasiet, vilket leder till att lärarna bortser från detta perspektiv i undervisningen (2009:141f.).

Såväl Skolverkets rapport som Statens offentliga utredning visar att heteronormen är stark i skolan och att skolans jämställdhetsarbete ofta utgår från en föreställning där den heterosexuella tvåsamheten tas för given (Skolverket 2009:71f.; SOU 2010:66:41). Även Janne Bromseth understryker i "Förändringsstrategier och problemförståelser" att

skolan, på alla utbildningsnivåer och inom alla ämnen, är ”viktiga arenor för (åter)skapandet av normer i allmänhet och en heteronormativ ordning i synnerhet” (2010:29).

Ambjörnsson (2008) och Holm (2008) visar hur normer kring kön och sexualitet är tätt sammanflätade. I den förstnämnda tillskriver tjejer varandra status genom att attrahera killar. På så sätt används heterosexualiteten som identitet i kompisrelationer snarare än i kärleks- och sexrelationer. Tjejer utan pojkvän tenderar att klassas som barnsliga, medan de i ett fast heterosexuellt förhållande som gått längre än till ”hängelstadiet” anses vara mogna. Dock är sexuell erfarenhet bara ibland ett tecken på vuxenhet, beroende på den sexuella praktiken ifråga. Balansgången är hårfin och tjejerna riskerar att få epitetet ”hora” om de uppfattas som allt för sexuella (Ambjörnsson 2008:110, 115ff., 194). Holm (2008) visar att såväl kamratgruppen som lärarna reproducerar heteronormen. Inte sällan sker detta i situationer då lärarna släpper sin formella lärarroll och försöker skapa en kamratlig relation till eleverna (ibid.:202).

Gymnasieskolans styrdokument

Gymnasieskolan lyder under Skollagen, men också under den värdegrund finns beskriven i *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011 (Lgy 11)*. Tillsammans förmedlar de en bild av en skola för alla, i vilken alla elever ska ges samma möjlighet till utveckling utifrån sina förutsättningar och därmed få en likvärdig utbildning (SFS 2010:800 1 kap. 4 & 9 §§; Skolverket 2011:5ff.).

I Skollagen förklaras också att ”[u]tbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna [...] alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor” (SFS 2010:800 1 kap. 5 §). Ingen i skolan ska utsättas för diskriminering eller annan kränkande behandling på grund av exempelvis sexuell läggning, kön eller könsöverskridande identitet eller uttryck (Skolverket 2011:5).

Skolan ska alltså värna om människors lika rättigheter oberoende av kön och sexualitet. Men trots att skolan enligt Skollagen (SFS 2010:800) och värdegrunden (Skolverket 2011) aktivt ska främja jämställdhet och ta avstånd från värderingar som strider mot detta, efterföljs inte styrdokumentet. Jämställdhet mellan könen är ännu inte någon realitet och kränkningar på grund av kön och sexuell läggning är fortfarande vanligt förekommande (Skolverket 2009:60ff.).

Skolverket förklarar att ett normkritiskt perspektiv, enligt vilket för givet tagna normer uppmärksammas och problematiseras, är en förutsättning för att värdegrunden ska följas och för att diskriminering ska förebyggas (2009:98f.). Det är också vår uppfattning att styrdokumentet stödjer ett normkritiskt arbete i skolan, i och med att de fastslår att ”[e]leverna ska träna sig i att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ” (Skolverket 2011:7).

Problemformulering

Forskningsläget visar att det råder diskrepans mellan de värden som gymnasieskolan enligt värdegrunden (Skolverket 2011:5ff.) och skollagen (SFS 2010:800) ska förmedla till eleverna och vad som faktiskt förmedlas. Alla verksamma i skolan ska aktivt ta ställning för allas lika rättigheter oberoende av kön och sexuell läggning, men trots detta vittnar många elever om en skolvardag som inte är jämställd (jfr Skolverket 2009:60ff.). Vid denna problematik tar föreliggande uppsats vid.

Syfte och forskningsfrågor

Studien syftar till att undersöka hur två grupper av gymnasietjejer förhandlar kön, sexualitet och makt utifrån filmen *Fifty Shades of Grey* samt huruvida denna förhandling ter sig olika beroende på om eleverna går på en konfessionell eller icke-konfessionell skola. Studien syftar också till att synliggöra eventuell diskrepans mellan gymnasietjejnarnas mottagande av *Fifty Shades of Grey* och den mediala debatt som uppstått kring filmen. Utifrån resultatet avser vi diskutera hur lärare kan arbeta normkritiskt i undervisningen för att alla elever ska ges en likvärdig utbildning.

Studien söker svar på följande frågor:

1. Hur förhandlar tjejer på en konfessionell och en icke-konfessionell gymnasieskola kön, sexualitet och makt utifrån *Fifty Shades of Grey*?
2. Hur ser förhållandet mellan gymnasietjejnarnas mottagande av och den mediala debatten kring *Fifty Shades of Grey* ut?

Metod och material

Fokusgruppsintervjuer

För att samla in empiri har två kvalitativa samtalsintervjuer med fokusgrupper genomförts. I *Metodpraktikan* förklarar Peter Esaiasson, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson och Lena Wängnerud att kvalitativa intervjumetoder lämpar sig för att se hur fenomen gestaltar sig och för att få kunskaper om människors tankevärldar och föreställningar (2011:209, 284). Därför fungerar fokusgrupper väl i studien av hur elever förhandlar kön, sexualitet och makt. Andra fördelar med metoden är att respondenterna¹ får möjlighet att utveckla sina svar samt att intervjuerna kan ställa följdfrågor. Fokusgruppsintervjuer öppnar också upp för fler impulser och reflektioner än samtalsintervjuer, eftersom respondenterna då interagerar med varandra (ibid.:362).

För att teoretisk mättnad ska nås, bör fokusgruppsintervjuer pågå tills det inte framkommer några nya relevanta aspekter (ibid.:366). Teoretisk mättnad har dock inte nåtts i denna undersökning eftersom endast två grupper på totalt sju personer är intervjuade. Detta visar på svårigheten med fokusgrupper. Då intervjuerna och transkriberingen av dem är tidskrävande, bidrar det till att få intervjuer hinner genomföras och att få personer således fokuseras. Vi ställer oss dock frågande till om teoretisk mättnad ens kan uppnås genom fokusgruppsintervjuer, med tanke på att kön är något föränderligt som konstrueras i olika skärningspunkter, t.ex. etnicitet, klass och nationalitet (jfr Butler 2007[1990]:52).

Faktorerna etnicitet, klass och nationalitet har vi inte haft möjlighet att ta hänsyn till i urvalet av respondenter. Respondenterna kan därför inte sägas representera alla gymnasietjejer och vi kan inte heller uttala oss generellt i resultatet – istället ger studien en inblick i olika förhållningssätt och resonemang som återfinns bland tjejerna på de två skolorna. Vi har valt att ändå använda oss av fokusgrupper som metod eftersom den lämpar sig för att undersöka just idéer och förhållningssätt (jfr Esaiasson et al. 2011:362f.). På så sätt kan studien ringa in de områden som skolan behöver fokusera på i arbetet med frågor om kön, sexualitet och makt vilket i sin tur kan generera normkritiska pedagogiska lösningar till utmaningar som skolan eventuellt står inför.

Urval av skolor

De intervjuade eleverna gick på en icke-konfessionell fristående gymnasieskola respektive en konfessionell fristående gymnasieskola med kristen profil. Inga större studier av elevers förhandlande av kön, sexualitet och makt tycks tidigare ha gjorts med detta urval. Med föreliggande undersökning vill vi bidra till att fylla denna lucka.

Utbildningen i en konfessionell skola får ha religiösa inslag men undervisningen måste alltid vara icke-konfessionell, saklig, allsidig och vila på vetenskaplig grund (SFS

¹ Istället för *informanter* används begreppet *respondenter*, vilket betonar att de intervjuade eleverna är "studieobjekt" snarare än "vittnen" och att deras åsikter därmed är intressanta (jfr Esaiasson et al. 2011:257f.).

2010:800 1 kap. 6-7 §§). De konfessionella inslagen får inte strida mot skolans värdegrund (jfr Skolverket 2011:5ff.). Skolorna är öppna för alla, och därför får de konfessionella inslagen (exempelvis bön och välsignelse) inte vara obligatoriska. Gunilla Zackari och Fredrik Modigh menar i *Värdegrundsboken* att ”föräldrar till de barn som går där medvetet har valt vissa värderingar, livsåskådningar och traditioner framför andra” (2000:74). Sannolikt har elever – eller föräldrar till elever – som går på dessa skolor gjort ett mer aktivt skolval än elever som går på icke-konfessionella skolor. Det finns visserligen ingen garanti för att eleverna har valt skolan för att de eller deras föräldrar tilltalas av de konfessionella inslagen, men de har inte heller valt bort skolan på grund av detta.

Att föräldrar är viktiga i valet av skola visar bl.a. Jenny Kallstenius i ”Blir det någon integration då?”. Det tycks finnas en vilja hos föräldrar att låta barnen gå i skolor som präglas av ens egna värderingar och normer (2007:45). Andra orsaker kan vara en trygg social miljö, vilket ofta lockar elever till konfessionella friskolor som skapar samhörighet genom sin religiösa inriktning och gemensamma värdegrund (Zackari & Modigh 2000:73). Zackari och Modigh förklarar att det på konfessionella skolor kan vara svårare att samtala om andra värdegrundssystem än det som profilerar skolan, vilket riskerar leda till att skolan reproducerar maktstrukturer och att rådande värderingar får stå oemotsagda (ibid.:74).

Med detta urval vill vi lyfta röster från flera håll – också från dem som inte tidigare hörts i dessa sammanhang. Urvalet syftar inte till att påvisa en diskrepans mellan religiösa funktioner hos skolorna; istället vill vi ge en inblick i den mångfald av skolor och elever som finns i Sverige.

Urval av respondenter

I urvalet av respondenter kontaktades lärare på skolor som passade vårt urvalskriterium. Lärarna ombads att fråga sina elever om de hade sett *Fifty Shades of Grey* och om de ville ställa upp på en gruppintervju om denna. De elever som valdes ut var de som först anmälde sig. En grupp som anmält sig valde dock att hoppa av med kort varsel, och det var dessvärre svårt att finna ersättare. Av denna anledning har vi inte kunnat ta hänsyn till elevernas ålder i urvalet. Gruppen från den konfessionella skolan i årskurs ett och gruppen från den icke-konfessionella skolan i årskurs tre.

Skolorna och samtliga respondenter var för oss okända. Detta är en fördel då respondenterna lättare kan öppna upp sig när de vet att de inte kommer ha fortsatt kontakt med oss (jfr Esaiasson et al. 2011:292). I bägge fokusgrupperna var respondenterna vänner med varandra, vilket sannolikt påverkade gruppdynamiken positivt då de själva hjälpte till att ge varandra ordet (jfr ibid.:362).

Hädanefter kommer fokusgruppen från den konfessionella skolan att förkortas KS-gruppen medan fokusgruppen från den icke-konfessionella skolan kommer att benämnas IKS-gruppen. Eleverna från IKS-gruppen presenteras under namnen Agneta, Amanda, Kattis och Nicki. Eleverna från KS-gruppen var färre då en fick förhinder och ingen ersättare kunde hittas med kort varsel. De kommer att presenteras under namnen Olivia, Gabriella och Andrea i resultatet. De fiktiva namnen har respondenterna själva valt.

Fokusgrupperna bestod enbart av tjejer, eftersom studien undersöker skillnader mellan elever på olika skolor och inte skillnader mellan tjejer och killar. Könsblandade grupper valdes också bort eftersom frispråkigheten ökar i könsseparerade grupper, vilket var viktigt för att intervjuerna skulle falla väl ut (jfr Ambjörnsson 2008:67). Lena Martinsson och Eva Reimers förklarar i *Skola i normer* att makt utövas genom diskurserna vi lever i (2008:23). Således hade också maktrelationen mellan tjejer och killar kunnat påverka empirin. *Fifty Shades of Grey* är dessutom en aktuell och omtalad film, särskilt bland tjejer. Hade ett filter varit lika omtalat hos killar vid uppsatsens tillkomst hade studien kunnat se annorlunda ut.

Genomförande och etiska reflektioner

Intervjun med fokusgruppen från den konfessionella skolan genomfördes på ett kafé, medan intervjun med fokusgruppen från den icke-konfessionella genomfördes i konferensrummet på deras skola. Bägge intervjuerna varade i cirka 45 minuter. Inför intervjuerna informerades respondenterna om att deltagandet var frivilligt, att det när som helst kunde avbrytas samt att de skulle anonymiseras i uppsatsen.

Intervjufrågorna som ställdes (se bilaga 1) var korta och ofta i deskriptiv form för att respondenterna skulle få möjlighet att förklara och utveckla sina svar (jfr Esaiasson et al. 2011:298). För att nå validitet utgår intervjufrågorna från teorierna som presenteras i nästkommande kapitel. De teman som intervjuguiden är ordnade efter följer dock inte explicit teorierna. Detta eftersom vi antog att samtalsstrukturen skulle gynnas av att frågorna istället följde filmens olika teman.

Vi var noggranna med att inte styra samtalen för mycket samt att ställa liknande uppföljningsfrågor till fokusgrupperna. Således präglas materialet av reliabilitet (jfr ibid.:298f.). Efter intervjuerna genomfördes även metasamtal där respondenterna fick delge sina tankar om intervjun. Därigenom fick de möjlighet att tänka över sina svar, lägga till något eller ångra det de sagt i intervjun, vilket ökar reliabiliteten. Intervjuerna spelades in och transkriberades med respondenternas tillåtelse. För att undvika tolkningsmissförstånd har vi båda varit delaktiga i transkriberingen av intervjuerna. Även detta bidrar till ökad reliabilitet (jfr ibid.:70).

Fifty Shades of Grey

Huvudkaraktärerna i *Fifty Shades of Grey* är studenten Anastasia (Ana) Steele och entreprenören Christian Grey, som träffas då Ana ska intervjuas av Christian till ett skoltidningsreportage. Kort därefter söker Christian upp Ana på hennes jobb. De två dras till varandra och snart därpå introducerar Christian Ana för BDSM-sex.² Han önskar också att Ana ska skriva på ett kontrakt med regler både för deras sexliv och för förhållandet i övrigt, om de överhuvudtaget ska kunna ha en relation. Christian är tydlig med att kontraktet alltid måste följas och att han får bestraffa Ana om hon bryter mot dess regler.

² BDSM är en förkortning för de erotiska teknikerna: bondage och disciplin, dominans och underkastelse samt sadism och masochism.

Ana skriver visserligen inte på kontraktet, men Christian ser till att regleringarna ändå efterföljs.

I föreliggande studie fungerar *Fifty Shades of Grey* som ett filter för att prata om kön, sexualitet och makt med fokusgrupperna. Vi ser filmen som en tacksam utgångspunkt för samtal eftersom den dels visar en heterosexuell relation mellan vad som skulle kunna beskrivas som en normativt feminin kvinna och en normativt maskulin man, dels riktar sig till kvinnor enligt E.L. James (jfr Sperling 2015). Dessutom är filmen bioaktuell vid tidpunkten för studien vilket gör att respondenterna sett den nyligen innan intervjuerna. Även detta gör *Fifty Shades of Grey* till en tacksam utgångspunkt.

Den mediala debatten kring *Fifty Shades of Grey*

Fifty Shades of Grey har visserligen dragit till sig en stor publik, men också väckt motstånd. Hos filmkritiker har den fått ljummen kritik. Bl.a. har den kritiserats för att reproducera könstereotyper. I "Fifty shades of Grey är som en Disneyfilm" beskriver Jan Söderqvist filmen som klichéernas julafton. Han exemplifierar att Ana är ett våp som inte "kan få ihop en sammanhängande mening" och "nästan svimmar av akut upphetsning", medan Christian blir en motpol i och med en "välskräddad självsäkerhet och slipprig vältalighet" (Söderqvist 2015).

Mycket av kritiken har också rört det sex som gestaltas i filmen. Bl.a. har Zandra Hedlund i "Fifty Shades of rape" kritiserat den för att glorifiera sexuellt våld (2015). Av Jenny Jägerfeld har filmen ifrågasatts för att romantisera en dysfunktionell och skadlig misshandelsrelation genom vilken Christian manipulerar och kontrollerar Ana. I "Inget är romantiskt i kontroll och övergrepp" beskriver hon filmen som platt då den förklarar Christians sadism genom ett barndomsstrauma, som om det annars skulle vara otänkbart med denna sexuella preferens (Jägerfeld 2015).

Att *Fifty Shades*-trilogin riktas till kvinnor, speglar sig också i ration av biobesökare där nästan 70 % i USA är kvinnor (Vary 2015). Detta problematiserar flera kritiker som försöker förklara filmens budskap. I "Smärta under ansvar" ger Ann Heberlein ett existentiellt svar på vad kvinnor får ut av att titta på ett förhållande mellan en undergiven kvinna och en dominant man, nämligen att människan är ensam och försöker lindra "själens obotliga ensamhet" (2015). Helena Lindblad diskuterar samma fenomen i "'Fifty shades of Grey' är betydligt intelligentare än boken". Hon menar att det inte är sexscenerna utan det grundläggande som lockar – Christian Grey och hans karaktärsdrag att inte kunna släppa in någon (Lindblad 2015).

Clara Lidström undrar varför litteratur som riktar sig till kvinnor måste vara etiskt riktig. I "Fifty Shades of ett jäkla ståhej" önskar hon att den energi som lagts på att kritiserar *Fifty Shades of Grey* istället hade använts till att problematisera litteratur riktad till män, vilken ofta är mer oroväckande ur ett jämställdhetsperspektiv (Lidström 2015). En förklaring till Lidströms resonemang kan eventuellt finnas hos Ien Ang, som i *Watching Dallas* förklarar att litteratur riktad till kvinnor ofta har lägre status än litteratur riktad till män (1985:119). Kanske är det på grund av denna hierarki som litteratur riktad till kvinnor ofta får utstå mer kritik.

Även Catia Hultquist är skeptisk mot irritationen som filmen har väckt och undrar varför denna historia inte kan få skildras. Även om hon i "Men vad är alternativet? Att kulturytringar utgår från en godkänd mall?" medger att filmen för associationer till

kvinnor i underläge, något vi ständigt möts av i verkliga livet, avfärdar hon ett ”feministiskt förebildstänk”. Hon menar att det ”ju trots allt [är] fantasier vi pratar om och inte sedelärande skolböcker” (Hultquist 2015).

Diskursanalys

De senaste åren har begreppet *diskurs* använts av många forskare inom olika områden. Därmed har det fått många olika definitioner. I *Diskursanalys som teori och metod* definierar Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips diskurs som ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)” (2007:7).

Diskursanalys fungerar både som en metod och som en teori. Teorin bygger på en föreställning om att *hur* vi talar om ämnen också aktivt konstruerar och förändrar vår omvärld, vår identitet och våra sociala relationer. Diskursanalys kan med fördel sammanflätas med andra teorier, vilket också kommer ske i föreliggande uppsats. En förutsättning är dock att de grundläggande socialkonstruktionistiska premisserna accepteras (ibid.:9).

I *An Introduction to Social Constructionism* (1995) förklarar Vivien Burr att socialkonstruktionismen innefattar en kritisk inställning till självklar kunskap. Människans verklighetsuppfattning ses som en produkt av hur hon kategoriserar världen snarare än som en objektiv spegling av hur det faktiskt är. Människan har heller inga inre essenser, dvs. inga stabila eller autentiska karakteristika, och hennes sätt att förstå världen skapas och upprätthålls genom sociala processer. I en bestämd världsuppfattning ses vissa handlingar som naturliga och acceptabla medan andra blir otänkbara. Därmed får den sociala konstruktionen av världen sociala konsekvenser. Kunskapen om världen är alltså kulturellt och historiskt präglad, vilket gör att verklighetsuppfattningar ständigt förändras och också kunde sett annorlunda ut (ibid.:2ff.). Det diskursiva handlandet kan således beskrivas som ”ett socialt handlande som bidrar till att konstruera sociala värden (inklusive kunskap, identiteter och sociala relationer) och därmed bevara vissa sociala mönster” (Winther Jørgensen & Phillips 2007:11f.).

Socialkonstruktionismen kan vid en första anblick verka fri från regelbundenhet, men många socialkonstruktionister uppfattar världen som relativt regelbunden. Eftersom det i konkreta situationer finns begränsande ramverk, styrs vilka identiteter en individ kan anta och vad som uppfattas som acceptabelt och meningsfullt (ibid.). Socialkonstruktionismen utgör en grund för de teorier som presenteras i följande kapitel.

I denna studie tillämpas den diskursanalytiska metoden diskursteori för att analysera empirin. Diskursteori bottnar i de strukturalistiska språkvetenskapliga traditionerna, som förklarar språket som ett system med vilket vi konstruerar omvärlden. Diskursen konstruerar den sociala världen, men förståelsen av den är föränderlig på grund av språkets instabilitet (ibid.:13, 15f.). Det är således viktigt att undersöka hur vi talar om ämnen eftersom talet och språket får konsekvenser.

Diskursteorin syftar till ”att se vilka olika grupper som deltagarna i debatten söker skapa” (Winther Jørgensen & Phillips 2007:176). Samhället ger ramar för hur människor ska delas in i olika grupper. Människan identifierar sig själv genom ”de Andra”, de som utesluts ur gruppen. Skillnader inom gruppen ignoreras och på detta sätt ignoreras även möjligheten till nya gruppbildningar (ibid.:52). I *Educating the Other* (1998) beskriver Carrie Paechter att diskurser framhäver ett visst sätt att tala. Detta blir

dominerande medan andra osynliggörs och tystas ner. Genom språket och sättet att tala, skapar människan sin egen sanning i diskursen. Den som ifrågasätter sanningen eller inte talar på samma sätt står utanför diskursen (ibid.:2). Således är diskurserna normskapande; de bestämmer vad som får lov att vara och sägas i olika sammanhang.

Genom diskursanalys kan mönster som annars tas för givna synliggöras (Winther Jørgensen & Phillips 2007:28). I studien visar respondenternas svar därmed deras syn på verkligheten. Vi vill synliggöra de strukturer som styr hur människor agerar eftersom den samhällssyn som dominerar anger normer för hur individer bör handla (jfr ibid.:53).

Teoretisk ansats

Begreppsparet kön–genus

På 1980-talet infördes begreppet *genus* i språket, i syfte att vi skulle kunna tala om kön som något socialt och kulturellt snarare än biologiskt betingat. Begreppet skulle också innefatta föränderligheten i det kulturellt skapade samt det ojämna maktförhållandet mellan kvinnor och män (Ambjörnsson 2008:11f.). Sedan dess har en vanlig uppfattning varit att kön är något biologiskt, medan genus är kulturellt. Denna uppdelning har dock ifrågasatts, då en del teoretiker menar att det är svårt att särskilja kön från genus eftersom det som brukar avses med biologiskt kön samspelar med det som brukar avses med kulturellt genus (jfr Butler 2007[1990]:55ff.). Många forskare har därför valt att använda antingen begreppet *kön* eller *genus* – dock inkluderande både så kallade biologiska och sociala aspekter. Någon konsensus finns alltså inte, men i Norden har det blivit allt vanligare med uppfattningen att begreppet kön även inrymmer det som brukar avses med genus (Forsberg 2002:3).

I enlighet med nordisk praxis kommer endast begreppet kön att användas i denna uppsats. Understrykas bör dock att vi sällar oss till den socialkonstruktionistiska synen på kön som något diskursivt konstruerat, även innefattande de kulturella aspekterna som ofta tillskrivits genus. Vår åsikt är att den traditionella uppfattningen om kön som något biologiskt inte får tillåtas förklara eller legitimera det ojämna maktförhållandet mellan kvinnor och män.

Konstruktion av kön

Inte sällan har mänskligheten delats in i kvinnor och män – två kön som beskrivits som komplementära motpoler. Denna uppfattning kan tyckas vara ålderdomlig, men faktum är att vi till stor del fortfarande strukturerar vår världsbild utifrån den binära distinktionen. I *Om genus* exemplifierar Raewyn Connell hur vi delar upp vår omvärld genom att bl.a. ha olika toaletter, affärer och kläder beroende på kön (2009:18). Kvinnor och män tillskrivs olika uppgifter och egenskaper. Det finns en kulturell definition av kvinnor som goda mödrar, dvs. kärleksfulla, omvårdande, strävsamma och självupppoffrande. Män ses istället som familjeförsörjare och konsumenterna av kvinnors tjänster (ibid.:15). I *Gender and Power* framför Connell att förståelsen av kön likväl innehåller olika temperament, karaktär, synsätt, åsikter och förmågor (1987:167). Dessa könsskillnader förstärks sedan genom exempelvis filmer och evenemang, som *Oscarsgalan* och *Super Bowl*. Dessa är inte bara resultatet av våra uppfattningar, utan skapar också skillnader genom att uppvisa perfekta exempel på femininitet och maskulinitet (Connell 2009:18).

Genom historien har biologin fått stå som förklaring till skillnader mellan kvinnor och män. Den allmänna uppfattningen inom dagens feministiska forskning säger dock att det vi kallar kvinnlighet och manlighet snarare är socialt och kulturellt skapat. Vi föds alltså inte till ett kön, utan identifierar oss med ett kön utifrån den kontext vi tillhör. Hur långt denna tankegång bör drivas råder det dock delade meningar om. Medan vissa forskare menar att vi agerar på ett visst sätt på grund av vilka vi är, anser andra att

vi tvärtom blir dem vi är just på grund av våra dagliga handlingar (Ambjörnsson 2008:11f.).

Judith Butler betonar starkt den senare åsikten. I *Genustrubbel* (2007[1990]) för hon fram kön som något performativt, dvs. ett iscensättande eller ett agerande som ständigt upprepar styrande normer. Med andra ord: Kön är inte något som vi *är* utan något som vi *gör*. Våra handlingar är alltså inte ett resultat av vårt kön – tvärtom är vårt kön ett resultat av våra handlingar. Eftersom kön inte ses som ett statiskt tillstånd, räcker det inte att *en* gång handla på ett normativt kvinnligt eller manligt sätt för att uppfattas som kvinna eller man. I konstruktionen av kön måste dessa handlingar kontinuerligt upprepas för att vara övertygande (Butler 2007[1999]:28; Butler 2007[1990]:218f.). Enligt Butler är inte bara det som brukar kallas kulturellt genus utan även det som brukar kallas biologiskt kön en konstruktion. Det finns alltså inget fördiskursivt kön. Genus kan inte endast uppfattas som de kulturella påföringarna på ett redan befintligt kön, utan måste också förstås som den produktionsapparat som skapar själva könet (Butler 2007[1990]:56f.).

Sexualitet

Det hierarkiska förhållandet mellan kvinnor och män har inom queerteorin utvidgats till att även innefatta sexualitet. Enligt denna anses sexualitet vara beroende av tid och plats; den heterosexuella tvåsamhet som idag utgör normen har inte alltid och överallt ansetts vara naturlig och normal. Av denna anledning kan sexualitet inte självklart förstås som en biologisk drift (Ambjörnsson 2008:14).

I ”Thinking Sex” förklarar Gayle Rubin att all slags heterosexualitet inte är normerande, även om heterosexualitet utgör rådande norm (2008[1984]:290ff.). Det finns hierarkier även inom heterosexualiteten; därav bör den särskiljas från heteronormativitet. Ambjörnsson exemplifierar med att en äldre dam som har sex med en yngre kille visserligen ger uttryck för heterosexualitet, men att denna knappast kan ses som normativ då den bryter mot flera faktorer som gör en heterosexualitet eftersträvansvärd (2008:15). De som av olika anledningar överskrider den heteronormativa könsordningens gränser, t.ex. en asexuell 19-årig kille eller en 80-årig promiskuös kvinna, riskerar att betraktas som obegripliga och skrämmande. Sexuella begär förstås således genom värderingar, normer, begränsningar samt regleringar och utifrån dessa organiseras och hierarkiseras relationer (ibid.:16, 106).

Tanken om heterosexualitet och könsidentitet som något naturgivet ifrågasätts starkt av Butler (2007[1990]:229). Idén om ett naturligt kön oberoende av kontextuella villkor beskrivs som normativ; den föreskriver dels *att* vi ska vara antingen kvinnor eller män, dels *hur* vi ska vara som kvinnor och män. Kvinnor och män existerar inte i sig själva, utan blir meningsfulla först inom en heterosexuell förståelseram enligt vilken de är separata motpoler och de enda möjliga könsidentiteterna (ibid.:182ff.). Denna binära uppdelning härstammar ur det Butler kallar *den heterosexuella matrisen*, vilken förklarar hur femininitet/kvinnlighet/kvinnor och maskulinitet/manlighet/män skiljs från varandra för att sedan återförenas genom heterosexuella begär (ibid.:235f.). Således kan vi tala om en heteronormativ könsordning inom vilken vissa beteenden blir mer accepterade än andra. Enligt Butler är det just dessa åtskilda, heterosexuella kön som får människor att framstå som humana och fullvärdiga (ibid.:184).

I *Fifty Shades of Grey* kan karaktärerna Ana och Christian ses i ljuset av den heterosexuella matrisen. Ana är blyg och oerfaren medan Christian är världsvan och erfaren. Därmed har karaktärerna tillskrivits olika feminina respektive maskulina egenskaper och följer rolltagandet för kvinnor och män (jfr Connell 2009:15). De beskrivs som varandras motpoler och på grund av det förs de samman genom det heterosexuella begäret där de lockas av varandras olikheter.

Makt

Enligt Michel Foucault är *makt* relationellt. I *Övervakning och straff* (2003) beskrivs det som ett styrkeförhållande mellan två punkter som hela tiden utsätts för olika strategier som upprätthåller och förstärker positionerna. Makt är därmed inte en egenskap som någon part besitter utan något som utövas. Det finns överallt eftersom det skapas överallt (ibid.:32). Vidare menar Foucault att där makt finns, finns också möjlighet att göra motstånd. Människor accepterar inte passivt makten som de utsätts för, utan kan protestera mot den, vilket kan leda till att makten tappar sitt fäste. Makt kan dessutom endast utövas över fria subjekt; möjligheten att reagera på olika sätt (O'Farrell 2005:99f.).

Foucault menar att en form däri makt verkar är *disciplin*. Kroppen ses som ett objekt som makten kan inrikta sig på att disciplinera. Lydnad kan nås genom att kroppen manipuleras, dresseras och formas. Resultatet av disciplinen ger fogliga och undergivna kroppar, dock inte ägande på samma sätt som slaveri. Kroppens krafter gällande nytta ökar samtidigt som kroppens krafter gällande politisk synpunkt minskar. Detta skapar ett underkastelseförhållande (ibid.:138ff.). I många fall kräver disciplinen en sluten miljö, dvs. en plats som inte har något med andra platser att göra, t.ex. en internatskola (ibid.:143). Foucaults maktteori om disciplinering skildras också i relationen mellan Ana och Christian i *Fifty Shades of Grey*. För att denna disciplinering ska ske önskar Christian att Ana ska bo i ett eget rum i hans hus. Dessutom ges hon strikta order att inte tala högt om deras relation.

Disciplineringen kontrollerar de underordnade, som fångar, soldater och skolelever, och styr gällande både tid och rum. Den reglerar noggrant både *var* kroppen ska befinna sig och *när* ett specifikt moment ska genomföras (Foucault 2003:143ff., 151ff.). Kontraktet i *Fifty Shades of Grey* innehåller flera regler angående detta. T.ex. begränsas Ana i hur hon tillåts förflytta sig då hon ständigt blir skjutsad av Christians personal. För att upprätthålla disciplinen används såväl belöningar som straffmekanismer. Alla avvikelser från reglerna är möjliga att bestraffa och straffen kan vara aga, förlust av fördelar samt små förödmjukelser (ibid.:179f.). Foucault menar att nästan allt är straffbart, vilket också visar sig då Ana blir agad när hon himlar med ögonen mot Christian. Dock ges inte bara bestraffningar, utan också belöningar i form av dyra gåvor, t.ex. en dator och en bil.

Foucaults maktteori innefattar också *övervakning*; hans teori om det panoptiska fängelset är välkänd. Övervakningssystemet är uppbyggt så att objektet alltid syns men inte själv ser ut. På så sätt kan fångar inte göra kollektiva rymningsförsök eller planera nya brott (ibid.:201). I *Fifty Shades of Grey* söker Christian upp Ana när hon minst anar det. Hans kontroll över henne levandegörs när hon åker till sin mamma på besök: Christian blir upprörd över det planerade besöket men stoppar inte Ana – däremot följer han efter henne och dyker upp oinbjuden. Foucault menar att objektet, i och med

övervakningen, blir medveten om att hen alltid kan bli sedd. På så sätt verkar makten automatiskt (2003:202). Utöver kontroll i tid och rum, tillkommer regler för hur den underordnade ska bete sig och se ut, t.ex. kontroll av sexualitet och hur hen får yttra sig (ibid.:179). Även detta är en del av kontraktet, där Ana ska följa regler angående bl.a. utseende och alkoholintag. Det är dessutom strängt förbjudet att säga emot Christian.

Genom konstruktionen av kön konstrueras också en relation som skapar ett över- och underordnat förhållande som är kopplat till makt. Maktförhållandet innehåller normer, det överordnade, och avvikelser, det underordnade. Connell beskriver att relationen mellan olika maskuliniteter och femininiteter är centrerad kring faktumet att mannen har en global dominans över kvinnan, dvs. ett patriarkat (1987:183). Dynamiken i nära relationer påverkar könsordningen, där kvinnor och män struktureras som olika och ojämställda. T.ex. sexualiseras kvinnor som objekt i högre utsträckning än män (ibid.:113).

I *Fifty Shades of Grey* är det snarare kvinnans än mannens kropp som fokuseras i sexscenerna, trots att filmen riktas till kvinnor. Med en heterosexuell blick borde mannen sexualiseras mer – dock sker inte detta. Det är dessutom mer tillåtande för män än för kvinnor att ha en promiskuös sexualitet. Connell menar att detta inte beror på sexdriften utan på mäns maktövertag (1987:113). Även här följer filmen detta invanda tema, då Ana inledningsvis är oskuld medan Christian är sexuellt erfaren genom 15 sexuella relationer med undergivna tjejer tidigare. Enligt Connell innehar kvinnor dessutom ofta roller där de riskerar att bli föraktade eller utsatta för mäns begär medan män innehar roller som är respektingivande (2009:20).

Hegemonisk maskulinitet och betonad femininitet

Enligt Connell är maskuliniteter och femininiteter multipla och hierarkiskt ordnade. Den hegemoniska maskuliniteten dominerar och är överordnad både andra typer av maskuliniteter och femininiteter. Den hegemoniska maskuliniteten skapar normer som avgör vad som är normalt i kulturen vid den givna tidpunkten. Normerna innefattar ideal som män bör uppnå, men som både kvinnor och män måste förhålla sig till. Ofta får filmstjärnor symbolisera idealet (Connell 1987:184f.). I *Masculinities* förklaras att den hegemoniska maskuliniteten är en orsak till att patriarkatet fortfarande finns, på grund av att den hegemoniska maskuliniteten antingen måste praktiseras eller accepteras för att makt ska fås (Connell 1995:77). Även om få män lever upp till den hegemoniska maskuliniteten är många underordnade maskuliniteter delaktiga i att reproducera bilden av hegemonin och därmed reproduceras också patriarkatet (Connell 1987:185).

Den hegemoniska maskuliniteten är föränderlig, men den hegemoni som råder idag innefattar heteronormen (Connell 1995:78). I västvärlden är dessutom *transnational business masculinity* nu i hegemoni, menar Connell i *The Men and the Boys* (2000). Denna maskulinitet utmärks av en ökad egocentrism, en fri syn på sexualitet och en tendens att behandla relationer med kvinnor som en handelsvara (ibid.:52). I *Fifty Shades of Grey* förkroppsligar Christian den hegemoniska maskuliniteten där hans fria syn på sexualitet knappast behöver diskuteras. Hans dominanta sida gör att relationen med Ana snarare kan tolkas som en affär och handelsvara än som ett förhållande. Sällan skiner någon förståelse för henne igenom.

Den feminina motsvarigheten till den hegemoniska maskuliniteten benämns *betonad femininitet*. Denna femininitet är dock underordnad både den hegemoniska och andra

underordnade maskuliniteter (Connell 1987:183). I filmen förväntas Ana ständigt vara tillgänglig för sex och underkasta sig Christians vilja, i enlighet med tanken om att femininitet definieras i anpassning till mäns intressen, som sexuell svaghet, foglighet och sällskaplighet. Den betonade femininiteten innebär ett uppvisande av social kompetens, bräcklighet och ett godkännande av äktenskap och barnomsorg. Dessutom har den kvinna som lever upp till femininiteten en framträdande plats i reklam och media, vilket Connell förklarar beror på att det också är män som sitter på de maktingivande posterna (ibid.:187f.).

Då den betonade femininiteten är underordnad maskuliniteter, ges den inte någon större makt. Trots detta fungerar den som ett normerande ideal. Utöver den betonade finns andra typer av femininiteter, vilka alla står i relation till den hegemoniska maskuliniteten. För att den betonade femininiteten och den hegemoniska maskuliniteten ska upprätthållas, måste andra modeller av femininitet och maskulinitet osynliggöras eller förhindras från att ges utrymme (ibid.:183f., 188).

Normkritisk pedagogik

I *I normens öga* förklarar Lovise Brade, Carolina Engström, Renita Sörensdotter och Pär Wiktorsson att normer är ”underförstådda och allmänt delade regler för hur vi ska bete oss mot varandra samt tycka och tänka i olika frågor” (2008:18). Vissa normer möjliggör interaktion och upprätthåller ett gott klimat mellan människor, men det finns också de som begränsar människors handlingsutrymme onödigt mycket och som kan leda till diskriminering (ibid.). Inte sällan rör dessa normer just kön och sexualitet (Skolverket 2009:88). För att det som utgör normen ska fortsätta vara normerande, krävs att det avgränsas från det andra, som då utpekats som avvikande (Bromseth 2010:30f.). Sammanfattningsvis kan sägas att människan, för att betraktas som normal och mänsklig, ska vara heterosexuell och identifiera sig som antingen kvinna eller man (jfr Butler 2007[1990]:182ff.).

I *Sociologi* förklarar Anthony Giddens att barn tidigt socialiseras in i normer (2007:167ff.). *Socialisation* kan beskrivas som den process som gradvis medvetandegör en människa om kulturen som hen föds i, genom vilken beteenden och normer anammas (ibid.:161). De föreställningar som barn har med sig hemifrån förstärks genom kamratgruppen och skolan. Vidare socialiseras vi in i normer genom nöjesevenemang och massmedier, som inte sällan beskriver kvinnor som passiva och män som aktiva. Trots att socialisation inte sker helt oreflekterat, är könssocialisationen mycket stark (ibid.:166f., 371ff.). De som tar avstånd från dessa normer utsätts ofta för sociala straff, t.ex. trakasserier och nedlåtande kommentarer. Syftet med ett normkritiskt arbete är att förebygga sådana incidenter och därmed få en skola för alla (Brade et al. 2008:19, 43).

Den normkritiska pedagogiken härstammar ur queerteori och queerpedagogik, som har växt fram i takt med den ökade kunskapen om hur köns- och sexualitetsnormer skapas och upprätthålls i pedagogiska sammanhang. Denna syftar till att belysa och problematisera normer och arbetssättet består i att ”vända upp och ned på det som tas för givet” (ibid.:25).

Bromseth förklarar att den svenska skolan länge har präglats av en toleranspedagogik, som handlar om att de som utgör normen ska lära sig att tolerera de Andra, de som inte utgör normen (2010:35). Att t.ex. ha *en* lektion om kvinnor i historien, istället

för att alltid inkludera kvinnor i historieundervisningen, ger uttryck för toleranspedagogik om kön, där mannen utgör normen medan kvinnan blir den Andra. Vidare är olikkönad sexuell praktik norm och har en given plats i sexualundervisningen, medan den samkönade blir avvikande och inte självklart inkluderas (Bromseth 2010:35f.). Bromseth menar att skolan måste ersätta denna toleranspedagogik med normkritisk pedagogik, som istället innebär ett utmanande av den norm som skapar de Andra (ibid.:38).

Men normer kan vara svåra att uppmärksamma – särskilt för dem som själva lever inom normerna. För dem som däremot befinner sig utanför normgränsen är normen tydlig. Även om normer är djupt rotade i samhället, är de föränderliga. Genom att uppmärksamma och problematisera normerna, kan vi också förändra dem så att människors handlingsutrymme utökas (jfr Brade et al. 2008:18).

I det normkritiska arbetet är det viktigt att läraren själv inser att hen är medskapare av normer (Bromseth 2010:41). I ”Normeras till frigörelse?” (2008) förklarar Lena Martinsson att också eleverna bör ses som subjekt som befinner sig i samma kulturella sammanhang som lärarna. De måste ses som sociala aktörer och medskapare av de värden som undervisningen ska uppnå och inte bara som mottagare av den normkritiska pedagogiken (ibid.:142). Att det är viktigt att eleverna ses som subjekt i det normkritiska arbetet uttrycker även Skolverket. Vidare förklarar de att normkritik är nödvändigt för att diskriminering ska förebyggas och skolans värdegrund därmed efterföljas (Skolverket 2009:98f.). Normkritisk undervisning leder dock inte nödvändigtvis till förändring. De som riskerar att förlora sina privilegier om normerna förändras, kan istället för att arbeta normkritiskt göra motstånd (Bromseth 2010:42). Skolverket menar ändå att skolan, genom ett normkritiskt förhållningssätt, kan utmana hierarkier och problematisera vem som ges makt och vem som görs till subjekt (Skolverket 2009:98f.).

Observationer och analys

I följande avsnitt kommer vi redogöra för samt analysera de observationer som vi har gjort. Inledningsvis presenteras respondenternas förhållningssätt till *Fifty Shades of Grey* följt av en jämförelse med den mediala debatten. Därefter redogörs och analyseras respondenternas svar i olika avsnitt utifrån studiens teorier rörande betonad femininitet, hegemonisk maskulinitet, sexualitet och makt.

I intervjuerna använder respondenterna begreppen ”kvinnligt” och ”manligt”; därför kommer dessa också att användas när deras åsikter redovisas. Uttrycken är knutna till de normativa drag som kvinnor och män förväntas ha. Således kopplas respondenternas tal om ”kvinnlighet” till den normativa femininiteten; betonad femininitet, medan ”manlighet” kopplas till normativ maskulinitet; hegemonisk maskulinitet.

Förhållningssätt till *Fifty Shades of Grey*

”Det var [...] när man såg omslaget och såg att han [Christian, vår anm.] var så himla snygg som man ville se den!”, ger Gabriella som förklaring till att hon valde att se *Fifty Shades of Grey*. Samtliga respondenter i båda grupperna vittnar om att filmen är om-diskuterad. ”När den hade kommit ut, då pratade folk jättemycket om den då kände jag mig nästan tvingad att se den”, berättar Andrea. Alla instämmer i att de har diskuterat filmen med andra. IKS-gruppen förklarar att det var just filmens aktualitet och publicitet som fick dem att vilja se den. KS-gruppen beskriver att diskussionen var livligare innan filmen hade premiär; när de sedan sett filmen var den inte längre ett lika stort samtalsämne.

Fokusgruppernas åsikter om huruvida *Fifty Shades of Grey* är en bra film går isär. I KS-gruppen beskrivs att den ”var rolig att kolla på, liksom underhållande”, samtidigt som ”den inte direkt hade någon handling” och var ”ganska meningslös”. I IKS-gruppen uttrycks att filmen var bra tills Christian börjar bestraffa Ana. Agneta och Nicki har läst böckerna, och de tycker att filmen ger en missvisande och förenklad bild av handlingen. I bägge grupperna beskrivs att filmens publicitet byggde upp skyhöga förväntningar som inte besvarades. Bl.a. innehöll filmen inte lika mycket sex som de hade väntat sig. Grupperna är överens om att Anas och Christians utseende påverkar filmens popularitet, om än på olika vis. KS-gruppen beskriver att Christians utseende lockade dem att titta på den. Enligt IKS-gruppen är varken Ana eller Christian tillräckligt snygg för filmen och förklarar att i synnerhet Anas utseende hade kunnat förändra dess popularitet.

Trots att målgruppen främst är kvinnor, meddelar respondenterna att en del av deras killkompisar också har sett den (jfr Sperling 2015). Kattis och Amanda tror att det är sexscenerna som lockar, men påstår att killarna sällan vill erkänna att de tittar på filmen. Detta menar vi kan bero på just att den riktar sig till kvinnor, och att det inte ger män status att konsumera sådan litteratur (jfr Ang 1985:119).

Förhållningssätt jämfört med den mediala debatten

Att *Fifty Shades of Grey* är en omtalad film bekräftas av studiens fokusgrupper. De har själva diskuterat filmen med vänner, men också märkt av debatten som uppstått i sociala medier. IKS-gruppen beskriver uppståndelsen som att ”feministerna attackerar” och att ”det var ett jävla skriv på facebook”. I KS-gruppen har respondenterna inte direkt följt debatten i media, men indirekt fått del av den genom andra.

IKS-gruppen oroar sig för hur filmen påverkar dess tittare. Agneta ser en fara i att filmen blivit så stor och förklarar att den reproducerar och förstärker normer. Således sällar hon sig till den linje som drivs av Söderqvist (2015). Vidare menar Agneta att filmen införlivar att tjejer ska vara underlägsna och bli dominerade över samt att killar ska se ut och bete sig som Christian. Därigenom förstärks synen på mannen som bättre än kvinnan, menar Agneta som får medhåll av de andra. Med andra ord uttrycker tjejerna en oro för att *Fifty Shades of Grey* socialiserar in tittarna i könsnormer (jfr Giddens 2007:371). Således tar de avstånd från Hultquists (2015) tanke om att filmen främst är till för fantasier och inte bör ses som en undervisningsbok.

Människan är visserligen inte en helt passiv mottagare av ”könsrollsprogrammering” (jfr Giddens 2007:372f.), men tjejerna tror ändå att killar som ser filmen oreflekterat och utan bearbetning av sina upplevelser anammar Christians beteende. På så sätt riskerar killar att socialiseras in i ett beteende som de tror är eftersträvansvärt. Tjejernas oro kan vara berättigad. Då filmen uppvisar Ana och Christian som perfekta exempel på en feminin kvinna respektive maskulin man, bidrar den också till att skillnader mellan kön- en återskapas (jfr Connell 2009:18).

Fokusgrupperna är överens om att media ofta överdriver sexscenernas utrymme i filmen och trycker på att det finns andra filmer som visar mer sex – utan att bli kritiserade. En anledning till att just *Fifty Shades of Grey* har fått utstå så mycket kritik kan bero på att den riktar sig till kvinnor, och att sådan litteratur ofta tillskrivs lägre status (jfr Ang 1985:119). Agneta menar att filmen *Troja* och tv-serien *Rome* innehåller mer sex men inte får samma kritik. Varför är dessa sexscener mer okej än dem som visas i *Fifty Shades of Grey*? Agneta närmar sig här en verklighetsuppfattning om att alla sexscener inte väcker samma debatt. Detta menar vi skulle kunna bero på att *Rome* och *Troja* inte explicit riktar sig till kvinnor (jfr *ibid.*). Respondenternas syn på filmens sexscener sällar sig därmed till den skara som ifrågasätter kritiken som riktats mot filmen (jfr Hultquist 2015; Lidström 2015). Tjejerna identifierar en skillnad mellan acceptabla och icke-acceptabla sexscener då de antyder att det är de manligt betingade medierna som är mer tillåtande för sexscener.

Tjejerna har svårt att förstå filmens popularitet. De beskriver förväntningarna inför den som höga, men att en tomhet infann sig då de inte besvarades. Av Heberlein (2015) och Lindblad (2015) har filmens framgång förklarats bero på filmens känsloproblematik. Denna linje är även KS-gruppen inne på, då de beskriver Christian som ”mystisk” och anser att spänningen kring honom är lockande.

I *Fifty Shades of Grey* ges en traumatisk barndom som förklaring till Christians beteende, vilket också anammas av samtliga respondenter. Agneta i IKS-gruppen anser att Christian känner trygghet och kontroll när han bestraffar Ana – något han aldrig tidigare upplevt. I KS-gruppen förklarar Olivia Christians kontroll- och maktbehov med att han vill ha övertag och hämnas sin barndom; i vuxenlivet kan han göra revolt mot hur han tidigare behandlats genom att förbjuda Ana att röra honom. Gabriella i sin tur menar att Christian, som en konsekvens av hans barndom, har blivit ”en känslökall sten”.

Troligtvis bidrar förklaringen om den traumatiska barndomen till att respondenterna dömer Christians handlingar mildare än vad de annars hade gjort. Således går fokusgrupperna emot Jägerfelds (2015) och Hedlunds (2015) linje där de beskriver att det beteende som Christian uppvisar mot Ana romantiserar en dysfunktionell misshandelsrelation och glorifiera sexuellt våld.

Ana – naturligt vacker eller en liten flicka?

”Jag skulle säga att hon är definitionen av naturligt vacker!”, utbrister Gabriella apropå Anas utseende. ”Hon är väldigt söt och fin” fyller Andrea i. Vidare beskriver KS-gruppen Ana som enkel. ”Det är nästan oväntat att han [Christian, vår anm.] faller för henne [...] eftersom hon är så himla neutral och han är ganska mycket”, konstaterar Gabriella. Tjejerna är enstämmiga i att Ana upprätthåller det normativt kvinnliga utseendet. De beskriver att Ana har långt hår, lugg och fina ansiktsdrag utan att använda smink – drag som enligt dem är kvinnliga. ”Hon är ju naturligt vacker, så jag skulle säga att hon [...] också är definitionen av kvinna”, förklarar Gabriella. På vissa punkter anser tjejerna dock att Ana bryter mot utseendenormer. Exempelvis bär hon jeans och t-shirt och saknar modeintresse. Trots att Ana förkroppsligar det kvinnliga utseendeidealet tycker KS-gruppen att det konstigt att Christian faller för henne, då hennes utseende inte är lika extravagant som hans. Ana premieras därmed inte för alla de punkter som hon uppnår genom utseendet eftersom hon ”bara” är vacker och inte utmärker sig ännu mer.

IKS-gruppen ger en annan bild av Ana. De beskriver henne som ”en liten flicka” både vad gäller utseende och egenskaper. Hon är tråkig, oskyldig och blyg, och tjejerna är överens om att Anas utseende inte är kvinnligt nog. Enligt respondenterna är det kvinnligt att vara snyggt klädd samtidigt som kroppen täcks. Detta ideal både överensstämmer med och motsätter sig de normer som tjejerna anser att samhället förmedlar, dvs. att kvinnor ska vara vältränade och korta samt ha långt hår, stora bröst, stor rumpa, breda höfter, långa ögonfransar och fina kläder.

Enligt båda fokusgrupperna bekräftar *Fifty Shades of Grey* normen om att kvinnor ska vara kortare än män, då Ana är kortare än Christian. Båda grupperna beskriver även att Anas utseende förändras i takt med att hennes relation till Christian utvecklas. IKS-gruppen förklarar att Ana blir mer kvinnlig när hon senare i filmen tar på sig eleganta kläder och rött läppstift. Detta visar hur hon sexualiseras genom filmen samt hur feminitet hela tiden skapas i förhållande till mannen. Med andra ord blir Ana mer kvinnlig i och med att relationen fortlöper (jfr Connell 1987:113).

KS-gruppen landar i att den kvinnlighet som enligt samhället är eftersträfvansvärd är den som visas i reklamer (jfr *ibid.*:187f.). Olivia förklarar: ”Modellerna, sociala medier, allt förmedlar ju något som man själv strävar [efter, vår anm.]”. Därmed identifieras att perfekta ideal av maskuliniteter och femininiteter skapas och reproduceras i olika typer av media (jfr Connell 2009:18). Olivia är dock snabb att poängtera att det även gäller killar, men att tjejer ändå tar åt sig mer. Hon visar här en medvetenhet om att män visserligen måste förhålla sig till utseendeideal, men att de inte tar åt sig i samma utsträckning som kvinnor gör. Gruppen instämmer och därmed ringas diskrepansen mellan kvinnors och mäns känsloliv in; de känsliga kvinnorna och de mindre känsliga männen ifrågasätts inte utan konstateras i enlighet med den kulturella definitionen av könen (jfr *ibid.*:15). Som en konsekvens av könssocialisationen uttrycker båda grupperna flera

gångar under intervjun att kön är något statiskt, utan att reflektera över att det är diskursivt konstruerat.

Christian – omanlig eller manligt vacker?

Precis som med kvinnligt utseende, har fokusgrupperna bestämda uppfattningar om vilket utseende som är manligt. IKS-gruppen uttrycker att det är manligt med skägg, vilket medför att de inte tycker att Christian, som saknar sådan hårväxt, är särskilt manlig. KS-gruppen uttrycker däremot att Christian är ”manligt vacker”, vältränad och snygg. Medan de kopplar samman kvinnlighet med timida drag, anser de att Christian är manlig i och med att han ”bara [är] så mycket på något sätt”. Det storslagna tillåts således för män. Gabriella uttrycker dock att Christian hade kunnat avfärdas som omanlig om ”han var mesig och pratade jätteljust”. Även ett annorlunda utseende hade kunnat leda till att han inte lägre uppfattades som manlig. Här ser vi exempel på hur handlingar ständigt måste upprepas för att en person ska uppfattas som kvinnlig eller manlig (jfr Butler 2007[1990]:218f.)

Överlag är respondenterna ovilliga att tala om Christians utseende och det manliga idealet. När vi ställer frågor om utseende glider de istället över till att prata om egenskaper och handlingar som definierar manlighet. En förklaring till detta kan finnas i att litteratur ofta skildrar kvinnor som passiva objekt och män som aktiva subjekt. Genom socialisation har dessa föreställningar sedan förts vidare (jfr Giddens 2007:372f.).

”Kvinnlighet kan vara att man är lite blyg”

I intervjuerna framkommer också hur respondenterna anser kvinnor respektive män bör bete sig samt vilka egenskaper de bör inneha. I stort sett tycks KS-gruppen vara överens om att Ana upprätthåller den normativa kvinnligheten, men de poängterar också att hon kan uppfattas som normbrytande då hon arbetar i en järnaffär och inte är lika skvallrig som tjejer i allmänhet är.

I IKS-gruppen fortsätter respondenterna att poängtera att Ana ”beter sig som ett barn”. De beskriver henne som undergiven – hon är den som alla bestämmer över. Båda fokusgrupperna nämner att Ana betar sig kvinnligt när hon inte tittar Christian i ögonen. Det tolkas som ett tecken på blyghet och en önskan om att inte bli sedd, vilket beskrivs som kvinnliga drag. I KS-gruppen förklarar Andrea att ”kvinnlighet kan vara att man är lite blyg, [...] att killen har övertag”. Även om hon påpekar att det inte behöver vara så, anser hon att Ana upprätthåller normen om hur kvinnor bör bete sig. I intervjun blir tydligt att femininitet skapas i relation till den hegemoniska maskuliniteten (jfr Connell 1987:183). Respondenterna anser att det är kvinnligt att vara underlägsen eftersom mannen har makt, samt att det är kvinnligt att vara liten eftersom mannen är stor, såväl fysiskt som mentalt.

IKS-gruppens syn på kvinnlighet är flertydig. Nicki anser att tjejer ska våga ta plats, säga vad de tycker och ha självrespekt. Det är också den bild av kvinnlighet som hon menar att samhället i stort förmedlar. Kattis anser tvärtom att kvinnligheten ligger i att hålla sig i skymundan, inte uppvisa något förargelseväckande beteende och inte ta plats, vilket stämmer överens med synen på den självuppgivande kvinnan som inte ska

uppröra (jfr Connell 2009:15). Samtidigt menar hon att kvinnor måste tillåtas vara mål- inriktade och sticka ut för att vara goda förebilder för yngre tjejer, vilket gruppen instämmer i. Denna distinktion menar vi kan bero på att normer idag utmanas mer än tidigare. Den traditionella synen på kvinnor som tillbakadragna lyser fortfarande till viss del igenom i samhället, men samtidigt möts tjejerna också av uppmaningar om att våga ta plats. Därför är det också rimligt att de har olika uppfattningar.

”Det är så han visar att han är man”

KS-gruppen beskriver Christian som en motpol till Anna; han är charmig, dominant och förförande. Olivia förklarar att Christian har en intensiv blick som ”man ju själv [skulle] reagera på, om en kille kollade så på en”. Trots att tjejerna anser att Christian uppfyller det manliga idealet, motsvarar han inte vad de själva söker hos en man. Han tillskrivs visserligen eftersträvansvärda epitet, men ses samtidigt som seriös och tråkig: ”En filmkväll med honom hade ju varit så stel!”. Detta exemplifierar hur den hegemoniska maskuliniteten oftare uppvisas i teorin och i filmideal än förkroppsligas bland riktiga människor (jfr Connell 1987:184f.).

Agneta är snabb att förklara att manligt beteende är synonymt med fysiskt kroppsarbete, något som Christian inte utför. I övrigt kommer IKS-gruppen fram till att manlighet handlar om självsäkerhet. Nicki tycker också att en man ska vara ödmjuk och visa känslor eftersom även en man ”faktiskt är en människa”. Tjejernas sätt att tala om manlighet, där de måste understryka att även män är människor, pekar på att de är en del av en diskurs i vilken manlighet, liksom den hegemoniska maskuliniteten, både är något högt stående och ett svåruppnåeligt ideal (jfr *ibid.*). Det är bekymmersamt att tjejerna själva rättar in sig i könsordningen där kvinnan är underlägsen mannen, men det är heller inte förvånande då det är så patriarkatet är ordnat (jfr *ibid.*:183). De roller som knyts an till respektive kön gör att tjejerna måste förtydliga att även män får visa känslor (jfr Connell 2009:15). Men det visar också att tjejerna öppnar upp för att det är möjligt att vara man, visa känslor och ändå klassificeras som maskulin.

Manlighet kopplas även samman med ett omhändertagande av kvinnor. Amanda förklarar att manlighet är att betala för kvinnan och att skydda henne från hemska händelser, exempelvis genom att inte låta henne gå vart som helst. Nicki invänder att det ändå ”måste vara jämställt”, något som Amanda visserligen håller med om även om hon står fast vid att ”det är så han visar att han är man”. När tjejerna i KS- och IKS-gruppen talar om manlighet kopplat till deras egna liv knyter de an till den kulturella definitionen av rollfördelning, där det är önskvärt med män som familjeförsörjare (jfr *ibid.*:20). De visar således att kvinnor fortfarande ses som svaga och i behov av såväl fysiskt skydd som ekonomiskt stöd.

Vidare nämner KS-gruppen att det är manligt att respektera kvinnor. IKS-gruppen i sin tur förklarar att det är manligt med tillit till kvinnor, något som Christian inte anses ha till Ana. När tjejerna talar om kvinnan som någon som måste respekteras, impliceras också en tanke om att kvinnan är någon att tolerera. I en jämställd verklighet hade respekten varit självklar och inte behövts uttalas som ett manligt drag. Kvinnan blir därigenom den Andra, den som mannen ska lära sig att tolerera (jfr Bromseth 2010:35).

”Man säger ju ’mannen i förhållandet’”

IKS-gruppen avfärdar Christian som manlig eftersom män inte ska bestämma över kvinnor, till skillnad från KS-gruppen som tycker att Christians manlighet beror på att han styr och bestämmer. ”Man säger ju ’mannen i förhållandet’ för den som bestämmer” förklarar Gabriella och får medhåll från Olivia som anser att det är manligt att ha övertag, även om kvinnor förstås också kan bestämma. Trots att IKS-gruppen vid ett tillfälle uttrycker att det är omanligt att bestämma över kvinnor, tycks de ändå till stor del dela KS-gruppens syn på bestämmande som ett manligt drag. Många gånger under intervjun konstaterar de männens maktövertag som ett statistiskt fakta, utan att värdera det. Att detta uppenbarar sig i intervjuerna kan bero på den kulturella definitionen av kvinnor och män. Eftersom det är utifrån denna definition som vi strukturerar vår värld, är det inte förvånande att normen inte ifrågasätts (jfr Connell 2009:15).

Andrea i KS-gruppen menar att en krock hade uppstått om Ana hade varit man och Christian kvinna, eftersom ”man tänker ju att mannen ska ha lite mer kontroll”. Att manlighet är synonymt med ett maktövertag är en djupt införlivad norm som är accepterad av respondenterna, även om den ibland synas. ”Det känns liksom som att det är så det ska vara”, förklarar Andrea. Att Christian utövar makt över Ana är ingenting som grupperna direkt ifrågasätter eller upprörs över. På grund av att mannens maktövertag är norm reagerar de inte nämntvärt på att filmen i stort följer samma mönster. Vidare beskrivs *Fifty Shades of Grey* av Amanda som ”en överdriven version av hur det ska vara”, men ”ändå den sanna bilden”. Här visas hur respondenterna talar om diskursen som rätt och fel och skapar därigenom sin sanning. Att tjejerna inte ifrågasätter makt-hierarkin mellan könen kan förklaras bero på att de då skulle ställa sig utanför diskursen (jfr Paechter 1998:2).

Även om respondenternas svar inrymmer nyanser och en del skilda åsikter, visar de att normer om hur kvinnor och män ska vara skiljer sig åt. Båda grupperna menar att kvinnan är den blyga som ska respekteras medan mannen är den som bestämmer. Samtidigt som Anas blyghet ses som kvinnlig, ses den också som överdriven eftersom samhället även förmedlar att tjejer kan ta mycket plats. För att utöva makt behöver den hegemoniska maskuliniteten accepteras, vilket tjejerna här gör i och med att mannens maktövertag normaliseras (jfr Connell 1995:77).

”Det är en normal grej att man sover med den man älskar”

Angående sexualitet resonerar respondenterna relativt lika. Ingen av dem reflekterar över heterosexualiteten som Anas och Christians relation ger uttryck för. Vi ställer visserligen ingen direkt fråga om heterosexualitet till respondenterna, vilket kan vara orsaken. Samtidigt är vi övertygade om att respondenterna hade reagerat om *Fifty Shades of Grey* istället hade visat icke-heterosexuell relation – just eftersom det inte är norm. Däremot ifrågasätts Anas och Christians förhållande. I IKS-gruppen vill tjejerna inte ens använda ordet ”förhållande” eftersom de inte anser att det är fråga om ömsesidig kärlek. Även KS-gruppen kommer fram till en liknande slutsats. Således visar tjejerna att det finns hierarkier inom heterosexualiteten, där Anas och Christians relation inte är normerande trots att den är heterosexuell (jfr Ambjörnsson 2008:15; Rubin 2008[1984]:290ff.).

KS-gruppen jämför relationen med den en lärare har till sin elev: ”Man får inte visa några känslor till sina elever [...], det var som att hon var hans elev”. Det är uppenbart att respondenterna anser att Anas och Christians relation bryter mot normen. Apropå kontraktet utbrister Gabriella: ”Det finns ju inga sådana avtal i en riktig relation! Det känns verkligen fejk!”. Bägge grupperna ställer sig också frågande till att Ana och Christian inte kan sova i samma säng. ”Det är en normal grej att man sover med den man älskar”, förklarar Nicki. Att ordet ”älskar” används är intressant, eftersom relationen därmed tillskrivs kärleksbegrepp samtidigt som respondenterna inte vill betrakta den som ett förhållande. Eftersom relationen är heterosexuell, reagerar tjejerna när den inte följer de ”normer, värderingar, begränsningar och regleringar” som sexuella begär förstås genom (jfr Ambjörnsson 2008:106).

IKS-gruppen förklarar att relationen mellan Ana och Christian ”går emot normen jättemycket”. De vill att den ska följa förhållandenormer, och förklarar att ”oftast så snackar man, så går man på dejt, så blir man ihop, så har man sex”. Ana och Christian däremot ”gjorde allt baklänges”. Gabriella i KS-gruppen reagerar på att de inte ens kan hålla varandras händer, vilket kan tolkas som grundläggande i en kärleksrelation. Återigen invänder tjejerna att relationen inte följer normativ ordning (jfr *ibid.*:15f.).

Sexuell praktik – att spara på sig eller inte?

Fokusgruppernas förklaringar till att Ana är kvar i BDSM-relationen med Christian grundar sig i hennes känsloliv. Bara en gång försvaras hennes intention med sexuell njutning. I KS-gruppen förklarar Gabriella att Ana ”njöt ju av att de hade sex” men att hon började må dåligt ”när hon märkte att det inte var någon kärlek”. Denna reflektion kan kopplas till det rolltagande enligt vilket kvinnors sexualitet alltid har marginaliserats och objektifierats (jfr Connell 2009:15). Detta speglas också i att respondenterna sällan tar hänsyn till Anas sexuella drifter, vilket följer mönstret om att män tillåts vara mer promiskuösa än kvinnor (jfr Connell 1987:113). Att Christian som man kan njuta av sex utan att känna kärlek är ingenting som respondenterna reagerar över, men däremot verkar det otänkbart för dem att Ana som kvinna endast har en sexuell drift.

Vidare undrar KS-gruppen huruvida det verkligen är kvinnligt att vara oskuld i Anas ålder (21 år). IKS-gruppen i sin tur understryker flertalet gånger att Ana är en flicka, men ännu inte en kvinna. Detta kan sannolikt kopplas till deras tanke om att en kvinna ska vara säker i och ha utforskat sin sexualitet. Då Ana är oskuld när hon träffar Christian kan hon heller inte, enligt detta resonemang, betraktas som kvinnlig. Detta går hand i hand med att femininitet skapas i förhållande till mannens intressen. Sexuell tillgänglighet blir således ett feminint drag, och eftersom Ana är oskuld i början av filmen beskrivs hon som okvinnlig av respondenterna (jfr Ambjörnsson 2008:116; Connell 1987:183).

Även om KS-gruppen ifrågasätter huruvida det är kvinnligt att vara oskuld vid 21 års ålder, anser de att det är ”fint” att Ana sparat sig, men att det är synd att det var just till Christian. Dock reagerar tjejerna över Christians promiskuösa sida och tycker att det är äckligt att han haft många BDSM-relationer innan Ana. Han fördöms inte fullt ut för det och framför allt är det ingen som talar om hans sexualitet i termer av att han borde ha ”sparat på sig”. Ana däremot ges positiv respons av KS-gruppen för att inte ha varit sexuellt aktiv. Därmed uppenbaras en skillnad mellan gruppernas syn på hur en kvinnas

sexualitet bör yttra sig. Tydligt blir också att balansgången är hårfin för vilken sexuell praktik en kvinna tillåts ha (jfr Ambjörnsson 2008:117). Båda gruppernas åsikter kan ändå kopplas samman med kvinnan som sexuellt tillgänglig. Bägge uttrycker åsikter om att sexualiteten inte är något kvinnan har för sig själv utan något som starkt är i relation till mannen (jfr Connell 1987:183).

”Skriv på det här ifall du vill ha en relation med mig!”

När KS-gruppen ska beskriva kontraktet gör de det i enlighet med teorin om disciplin som utövas kring både tid och rum (jfr Foucault 2003:143ff., 151ff.). De radar upp alla regleringar som Christian infört och som rör bl.a. vad Ana ska göra, vad hon inte får äta och dricka samt var hon ska befinna sig. Gabriella tar ett andetag: ”Han bestämmer ju allt, när de ska ha sex, var de ska ha sex, han håller fast henne!”. Därmed vänder hon sig mot att Ana blir utsatt för Christians begär (jfr Connell 2009:20). Tjejerna kritiserar också den sexuella makt som Christian utövar då han bestämmer hur och när sexet ska ske (jfr Foucault 2003:179). Olivia suckar: ”Undra om hon ens får ha vänner?”. Gabriella etiketterar förhållandet som en diktatur, varpå Andrea konstaterar att kontraktet helt och hållet är till Christians fördel eftersom det är han som har utformat det och han som bestämmer. Det är tydligt att fokusgrupperna förkastar maktutövandet som sker genom kontraktet, som beskrivs som både ”omänskligt” och ”löjligt”.

Vidare ställer sig IKS-gruppen frågande till hur man kan äga en annan människa, men tror att det var så Christian kände när han blev Anas första sexpartner. Vetskapen om detta gjorde honom mer attraherad av henne, tror Amanda. Agneta fyller i att Christians kontrollbehov bottnar i rädslan av att förlora henne, att hon kan bli någon annans. Här implicerar tjejerna att kvinnan är någon som kan ägas och kontrolleras, vilket ytterligare visar att de är införstådda i den nuvarande västerländska hegemoniska maskuliniteten, *transnational business masculinity*, enligt vilken kvinnan behandlas som en handelsvara (jfr Connell 2000:52).

Kontraktets statiska form problematiseras också av respondenterna. KS-gruppen förklarar att Ana ställs inför ett ultimatum: ”Skriv på det här ifall du vill ha en relation med mig!”. IKS-gruppen undrar vad som händer om Ana ångrar sig. Bristen på handlingsutrymme skrämmer respondenterna, men Agneta menar samtidigt att det är poängen med förhållande med en dominant och en undergiven. Att hierarkin mellan parterna behöver finnas i förhållandet betvivlas inte; återigen verkar den vara välbekant. Inte heller ifrågasätts att kontraktets regleringar efterföljs, trots att Ana inte skriver under. Fokusgrupperna nyanserar maktrelationen ytterligare. I KS-gruppen beskriver Andrea att Ana vid ett tillfälle förhandlar om reglerna med Christian, men blir avbruten av Olivia som anser att det ”ju inte [är] till hennes fördel de kompromissar”. Stundtals ser respondenterna att Ana gör motstånd mot makten som Christian utövar men däremot reflekterar de inte över att maktrelationen förändras när Christian inte längre är ensam om att konstruera kontraktet (jfr O’Farrell 2005:99). Även Kattis och Amanda i IKS-gruppen nämner att Ana fick vissa regler strukna ur kontraktet. Nicki menar dock att det endast var ett sätt för Christian att säkerställa att Ana skulle skriva under kontraktet. Därpå utbryter en ordväxling; Nicki menar att Christian indirekt tvingade Ana att skriva under kontraktet, medan Amanda påstår att han aldrig tvingade henne till någonting.

KS-gruppen beskriver att Christian behandlar Ana ”som en trasa” som inte ges särskilt mycket handlingsutrymme. IKS-gruppen uttrycker att Christian har all makt och att Ana är undergiven på alla plan. Foucault skulle dock ha invändningar mot detta, eftersom makt enligt honom alltid sker i relation (jfr 2003:32). Amanda närmar sig detta, då hon menar att även Ana är aktiv i relationen och dess fortskridande. Till största del påvisar tjejerna dock en annan uppfattning, där makt är något som kan besittas och där någon också kan vara maktlös. Då Ana inte ses som delaktig i maktrelationen, kan *Fifty Shades of Grey* sägas reproducera bilden av den passiva kvinnan och den aktiva mannen (jfr Giddens 2007:372f.).

Övervakning – gullig eller ett varningstecken?

Flertalet gånger dyker Christian upp i Anas närhet. Han besöker henne på jobbet, han söker upp henne genom koordinationen på hennes telefon när hon är onykter på en nattklubb och han följer efter henne när hon hälsar på hennes mamma. IKS-gruppens inställning till förföljelserna skiftade under filmens gång. Amanda säger att det inledningsvis var gulligt att Christian ”ville ta hand om henne”. Gruppen instämmer, och påpekar att det faktiskt var Ana själv som ringde Christian från nattklubben. Här anser respondenterna att Ana mer eller mindre bad Christian att komma till hennes undsättning, trots att hon uttryckligen sa att hon klarar sig utan honom. Längre in i filmen ses Christians beteende inte längre som gulligt. Av Nicki beskrivs han som en ”stalker” och Agneta förklarar att det var ett ”varningstecken”. Foucault skulle förklarat övervakningen av Ana för att förhindra att hon bryter mot kontraktet (jfr 2003:201). Respondenterna däremot kopplar samman övervakningen med ett osmickrande personlighetsdrag snarare än ett maktutövande.

I KS-gruppen förklaras Christian ha ett kontrollbehov, som exemplifieras då han vägrar Ana att en drink genom att ta den ifrån henne. Varför hans kontrollbehov finns eller hur det påverkar Ana reflekterar inte respondenterna över, men alltsammans ger enligt Gabriella ”en instängd känsla”. Detta är något som också synliggörs i filmen, där Ana genom övervakningen också förändrar sitt beteende, exempelvis genom att avskärma sig från omvärlden och inte längre ha lika mycket kontakt med vänner och familj. Således verkar makten automatiskt och Christians mål om att hon alltid ska vara tillgänglig nås (jfr *ibid.*:202). En möjlig förklaring till att respondenterna reagerar på Christians övervakning men inte direkt reflekterar över hur Ana påverkas av den, hänger samman med att mannen förväntas ha makt. Att mannen ses som starkare och kvinnan som någon som behöver omhändertas, legitimerar Christians övervakning av Ana.

Straff och belöningar

I *Fifty Shades of Grey* ger Christian vid flera tillfällen presenter till Ana. KS-gruppen förklarar att Christian är givmild och ser det som en del av hans personlighet. Detta skiljer sig från IKS-gruppen, som ser Christians beteende som ett maktutövande. Tjejerna menar att han genom gåvorna försöker manipulera och ”köpa” Ana, ett sätt varigenom lydnad kan nås (jfr Foucault 2003:138). Men respondenternas svar är motstridiga – samtidigt tycker de nämligen att det är fint att Christian köper presenter till Ana.

IKS-gruppen känner igen beteendet med manipulation genom gåvor från verkligheten och Nicki exemplifierar: Om någon köper en fin present till en är det lätt att känna skuld om man inte ställer upp för den personen. Således närmar hon sig Anas föreställningsvärld. Resonemanget kan kopplas till Foucault, som menar att om du får gåvor känner du således skuld till den personen som ger, vilket gör att din kropp i förlängningen blir foglig. Således skapas ett underkastelseförhållande (ibid.:139f.).

I filmen bestraffas Ana också av Christian. Båda fokusgrupperna gör motstånd mot dessa bestraffningar, som främst yttrar sig genom åga (jfr Foucault 2003:179f.). KS-gruppen förstår inte hur Christian kan njuta av att bestraffa Ana – i synnerhet inte när han är medveten om att hon samtidigt gråter. Olivia uttrycker att Ana är kär och hoppas att relationen ska bli mer romantisk, och menar att det är därför som hon först i slutscenerna vågar säga ifrån. Gabriella fyller i, och menar att det märks att relationen gör Ana starkare, trots att hon också får ärr för livet.

I IKS-gruppen menar Nicki att Ana stannar i relationen på grund av den uppmärksamhet hon får från Christian. Agneta nyanserar och menar att Ana inte kan annat än stanna, eftersom livet utan honom blir ett vakuum. Hierarkin mellan dem uttrycks som skev och gruppens förklaringar kan jämföras med underkastelseförhållandet (jfr Foucault 2003:139). Att Christian har utformat ett kontrakt som innefattar regler enligt vilka han tillåts bestraffa Ana, tycker IKS-gruppen är smart. På så sätt menar de att han skyddar sig från anmälningar om misshandel och sexuella brott. Respondenterna visar därigenom att de är medvetna om att relationen är destruktiv och dessutom stundtals olaglig. Trots detta används en förmildrande semantik, t.ex. ”straff” och ”smisk”, när de talar om misshandeln. Samtidigt som IKS-gruppen fördömer Christians våldsamma beteende förhöjs hans status. Tjejerna skiftar snabbt sitt negativa tal om Christian när de betraktar honom som smart och strategisk då han ”vet vad han sysslar med”. Ana blir den dumma som oreflekterat stannar kvar. Detta pekar på att Ana har en utsatt roll som många kvinnor förr och att Christians positiva drag ger honom respekt också över skuggar hans destruktiva relation till kvinnor (jfr Connell 2009:15).

Sammanfattande diskussion

I föreliggande studie har undersökts hur gymnasietjejer på en konfessionell och en icke-konfessionell skola förhandlar kön, sexualitet och makt utifrån *Fifty Shades of Grey* samt hur deras åsikter om filmen förhåller sig till den mediala debatt som uppstått kring filmen. Den första frågeställningen löd: Hur förhandlar tjejer på en konfessionell och en icke-konfessionell gymnasieskola kön, sexualitet och makt utifrån *Fifty Shades of Grey*? Resultatet visar att fokusgrupperna anammar den kulturella definition av kön då de starkt knyter an kvinnlighet och manlighet till de roller som kvinnor och män fördelats (jfr Connell 2009:15). Exempelvis kopplas kvinnlighet ihop med känslor, medan manlighet är att vara mindre emotionell. I vissa fall öppnar respondenterna dock upp för normbrytande beteende, som att även män borde tillåtas att visa känslor.

Att kvinnlighet och manlighet förhandlas olika blir tydligt vad gäller utseende och egenskaper. När vi ställer frågor om Anas/kvinnligt beteende, glider respondenterna snabbt över till att tala om utseende. Tvärtom dröjer det inte länge innan de talar om egenskaper och beteende när vi frågar dem om Christians/mäns utseende. Således verkar det finnas en vana att tala om kvinnors kroppar som något som ska bedömas och synas, vilket kan sammankopplas med synen på kvinnan som den Andra (jfr Bromseth 2010:35). Likväl tycks det finnas en vana att tala om män utifrån deras handlingar (jfr Giddens 2007:372f.). Synen på kvinnan som passiv och mannen som aktiv reproduceras därmed.

Till stor del överensstämmer gruppernas förhandlingar med varandra, men vissa skillnader uppvisas. Medan KS-gruppen menar att både Ana och Christian förkroppsligar det feminina och maskulina idealet, menar IKS-gruppen att ingen av dem gör det. Gruppernas olika attityder till femininitet och maskulinitet indikerar att respondenterna är del av olika diskurser som skapar och upprätthåller olika sociala värden (jfr Winther Jørgensen & Phillips 2007:11f.). Eventuellt kan detta påverkas av att eleverna går på en konfessionell respektive en icke-konfessionell skola med olika värdegrundssystem (jfr Zackari & Modigh 2000:73f.). Sannolikt spelar dock andra faktorer, som respondenternas etnicitet och klasstillhörighet, roll (jfr Butler 2007[1990]:52). Dessvärre har vår undersökning inte tagit hänsyn till dessa, och därför kan urvalsgrupperna inte jämföras med varandra. För att möjliggöra en komparativ analys hade urvalet av respondenter behövts baseras på ytterligare faktorer och dessutom varit större. Ett resultat av undersökningen är därmed att det inte är möjligt att jämföra två grupper utifrån det urval som gjorts. Däremot ger studien en inblick i hur gymnasietjejjers förhandlingar *kan* te sig på en konfessionell samt en icke-konfessionell skola. För att få en vidare förståelse av elevers förhandlingar, vore det intressant om fortsatta studier breddade urvalet av såväl respondenter som skolor.

Även gruppernas förhandlingar av sexualitet går ofta hand i hand. Samtliga respondenter är införlivade i den heterosexuella normen. Detta beror sannolikt på att diskursen som tjejerna befinner sig i är normskapande och att det därför är svårt att ifrågasätta dess sanning, eftersom de då ställer sig utanför den (jfr Paechter 1998:2). Respondenterna visar att det finns en markant skillnad mellan den sexualitet som är önskvärd för kvinnor respektive män. Kvinnlig sexuell drift sammankopplas med kärlek och känslor – något som inte görs gällande män. Således framkommer att kön och sexualitet är tätt sammanflätade. Tydligt blir även att kvinnans sexualitet fortfarande år 2015 är marginaliserad gentemot mannens (jfr Connell 2009:15). Fokusgrupperna uppvisar starka

åsikter om hur kvinnors sexualitet bör yttras, men mäns sexualitet diskuteras inte alls i samma utsträckning. En förklaring kan ligga i att den senare inte är lika laddad samt att mannen tillskrivs större handlingsutrymme än kvinnan. Medan mannen tillåts vara promiskuös, är det en svår balansgång för kvinnan att leva upp till normen (jfr Ambjörnsson 2008:110, 115ff.).

Fokusgruppernas förhandlingar av makt uppvisar många likheter. I båda grupperna talas om makt som något som kan besittas, vilket skapar en dualism mellan en mäktig Christian och en maktlös Ana. Således går respondenterna emot Foucaults föreställning av makt som relationell och något som utövas (jfr 2003:32f.). Båda grupperna kategoriserar också makt som ett manligt epitet. IKS-gruppen dömer visserligen Christian som omanlig på grund av att han vill bestämma över Ana, men båda grupperna menar samtidigt att manlighet är att ha makt, bestämma och kontrollera. Även om de vänder sig mot hur Christian utövar makt, är de eniga om att det är normalt att det är mannen i ett förhållande som utövar makten. Mannens maktövertag är även ett mönster som respondenterna återfinner i den egna verkligheten. Detta kan förklaras med att de är en del av en diskurs där makt utövas av män och kvinnor ofta befinner sig i underkastelseförhållanden (jfr Connell 1987:183). Studien visar att respondenterna oftast accepterar detta, även om de stundtals förkastar det. Det är tydligt att mäns maktövertag är norm.

Den andra frågeställningen som studien sökt svara på är: Hur ser förhållandet mellan gymnasietjejernas mottagande av och den mediala debatten kring *Fifty Shades of Grey* ut? Såväl den mediala debatten som respondenterna har uppvisat olika ståndpunkter. Bägge fokusgrupperna ställer sig frågande till att sexscenerna fått så mycket uppmärksamhet och såg kritiken som obefogad eftersom filmen vaken innehåller mer eller ”värre” sex än någon annan film. De ifrågasätter också varför *Fifty Shades of Grey* ska skuldbeläggas för att visa sex, när andra filmer inte kritiseras alls. Dessa resonemang ligger nära de som förts fram av Hultquist (2015) och Lidström (2015). Men samtidigt som tjejerna inte vill kritisera förekomsten av sex, uttrycker de en oro för hur tittarna påverkas. IKS-gruppen problematiserar de könsnormer som de anser att filmen reproducerar och visar därmed ett mer kritiskt förhållningssätt än KS-gruppen. Möjligen kan detta bero på att de är två år yngre än i IKS-gruppen.

Distansen till filmen är en annan förklaring till att gruppernas förståelse av filmen i vissa fall skiljer sig gentemot filmkritikernas. Medan kritikerna har haft i uppdrag att granska filmen, har gymnasietjejerna sökt upp den av nöjesskäl. I metasamtalet med KS-gruppen framkom att de inte tidigare tänkt på vilka värderingar filmen gestaltar. Ur detta kan vi dra slutsatsen att samtal i allra högsta grad är viktigt för att syna, granska och ifrågasätta normer, samt att sådana samtal leder till en ökad förståelse och ett breddat perspektiv. Sannolikt kommer de härnäst ha perspektiv som dessa i åtanke.

Ur ett normkritiskt perspektiv

Utifrån gymnasietjejernas förhandlingar av kön, sexualitet och makt visas att skolan behöver arbeta med normer som rör dessa. Det är tydligt att det råder diskrepans mellan de värden som skolan ska främja och de åsikter som respondenterna uttryckte i intervjuerna (jfr Skolverket 2011:5; SFS 2010:800 1 kap. 5 §). Liknande resultat har också framkommit av tidigare forskning (jfr Ambjörnsson 2008; Holm 2008; Forsberg 2002). Diskrepansen som uppenbarar sig innebär att någonting behöver förändras för att

värdegrunden och Skollagen ska följas. I följande avsnitt kommer vi därför att diskutera hur skolan skulle kunna arbeta normkritiskt med denna problematik. Huruvida normkritisk pedagogik är det optimala arbetssättet är inte fastslaget. Men eftersom skolan enligt styrdokumentet ska präglas av ett kritiskt förhållningssätt, anser vi att en problematisering av normer uppmuntras (jfr Skolverket 2011:7). Dessutom rekommenderar Skolverket ett arbete utifrån ett normkritiskt perspektiv (2009:98f.). Med anledning av detta anser vi att det normkritiska arbetssättet bör utforskas då det skulle kunna leda till förändring.

Fokusgrupperna tenderar att prata om kön som något statiskt snarare än diskursivt konstruerat. De beskriver att kvinnor och män *är* olika, vilket skiljer sig från Butlers performativitetsteori (jfr 2007[1990]:218f.). Stundtals nämns visserligen att normer är något vi människor skapar och upprätthåller, men samtidigt är de själva ofta blinda för dessa normer. Ofta uppenbaras en ”det är så det ska vara”-attityd. Att respondenterna talar i termer av ”rätt” och ”fel” är ett exempel som indikerar att de snarare ser kvinnor och män som något fördiskursivt än socialt och kulturellt konstruerat (jfr Butler 2007[1990]:56f.). Eleverna påvisar således en kunskapslucka som vi anser att skolan måste ge dem förutsättningar att fylla. Genom att ”vända upp och ned på det som tas för givet”, kan elevers föreställningar om kön, sexualitet och makt utmanas (jfr Brade et al. 2008:25). Om strukturer ses som föränderliga, kan den statiska synen om att det *är* så problematiseras. Dessutom ges lärarna och eleverna möjlighet att diskutera orsaker till och konsekvenser av deras förhandlingar.

För att möjliggöra förändring anser vi alltså att eleverna i skolorna behöver få kunskap om att värden och normer skapas diskursivt och således kan förändras (jfr Burr 1995:2ff.). Vidare är det av största vikt att alla elever känner sig representerade i undervisningen, dvs. att de inte andrafieras. Det kan t.ex. handla om att belysa och problematisera den heterosexuella matrisen (jfr Butler 2007[1990]:184, 235f.). Ett ifrågasättande av de roller som tillskrivs kvinnor och män är nödvändigt, vilket exemplifieras genom mäns maktövertag, som fokusgrupperna är överens om utgör normen. Skolan måste vara en plats där den hegemoniska maskuliniteten och den betonade femininiteten problematiseras och där andra underordnade alternativ får ta plats, för att förhoppningsvis minska normernas begränsningar och därmed ge eleverna ökat handlingsutrymme (jfr Connell 1987:188; Brade et al. 2008:18).

För att lyckas med en normkritisk pedagogik, krävs att skolan tar avstånd från toleranspedagogiken (jfr Bromseth 2010:35). Detta kan exemplifieras genom fokusgrupperna, som båda uttrycker att män ska respektera och visa tilltro till kvinnor. På så sätt blir mannen subjekt, medan kvinnan andrafieras. Med ett normkritiskt förhållningssätt hade mannens normerande position ifrågasatts istället för att kvinnan framställs som något mannen bör respektera. Således utmanas hierarkin istället för att förstärka normer mellan könen. Därmed förebyggs också diskriminering och trakasserier (jfr Skolverket 2009:60ff.).

En viktig utgångspunkt i det normkritiska arbetet är att eleverna ses som delaktiga subjekt (Skolverket 2009:98f.; Martinsson 2008:142). Detta anser vi vara självklart, eftersom både lärare och elever är delaktiga i konstruktionen av kön och sexualitet (jfr Forsberg 2002:282). IKS-gruppen närmar sig detta då de trycker på vikten av bearbeta sina upplevelser genom samtal. KS-gruppen i sin tur menar att gruppintervjun öppnade upp för nya perspektiv som fick dem att värdera filmen annorlunda efter samtalet. Därmed visar respondenterna medvetenhet om den sociala interaktionens betydelse för att

världsbilder ska kunna utmanas och att det inte är försent att förändra könsnormer i gymnasiet (Wahlgren 2009:141f.).

Ett sätt för skolan att arbeta normkritiskt är att ta in aktuell media som utgångspunkt i diskussioner. I ett normkritiskt klassrum kan arbetet tänkas ske genom att elevernas röster får höras och att attityderna som återfinns där jämförs med och problematiseras i ljuset av media, som också kan verka som utgångspunkt för diskussioner. Även aktuella filmer (eller annan litteratur) kan fungera väl som diskussionsunderlag. Vår åsikt är att det är smart att nyttja aktuell litteratur som många elever konsumerar. *Fifty Shades of Grey* är ett perfekt exempel på detta, då filmen visar en heterosexuell relation mellan vad som skulle kunna beskrivas som en normativt feminin kvinna och en normativt maskulin man och således öppnar upp för en problematiserande diskussion.

Då skolan är en viktig agent i socialisationen av värderingar och normer, är det av största vikt att det normkritiska uppdraget tas på allvar (jfr Giddens 2007:161). Genom ett sådant arbete kan trakasserier förebyggas och skolan bli en plats där fler än de elever som idag omfattas av normen blir inkluderade och representerade. Även om motstånd kan göras av de som riskerar att förlora sina privilegier om normen förändras (jfr Bromseth 2010:42), är vi övertygade om att en normkritisk pedagogik kan utmana rådande normer kring kön, sexualitet och makt och därmed behövs. Förhoppningsvis leder det inte bara till en skola för alla utan också till ett samhälle där alla människor värderas lika och där föreställningar om att ”mannen ska ha lite mer kontroll” inte längre finns.

Litteraturförteckning

- Ambjörnsson, Fanny (2008). *I en klass för sig: Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Ang, Ien (1985). *Watching Dallas: Soap Opera and the Melodramatic Imagination*. London: Methuen.
- Brade, Lovise; Engström, Carolina; Sörensdotter, Renita & Wiktorsson, Pär (2008). *I normens öga: metoder för en normbrytande undervisning*. Stockholm: Friends.
- Bromseth, Janne (2010). Förändringsstrategier och problemförståelser: från utbildning om den Andra till queer pedagogik. I: Janne Bromseth & Frida Darj (red.). *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Uppsala universitet, Centrum för genusvetenskap. S. 27–54.
- Burr, Vivien (1995). *An Introduction to Social Constructionism*. London: Routledge.
- Butler, Judith (2007[1990]). *Genustrubbel: Feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.
- Butler, Judith (2007[1999]). Förord 1999. I: Judith Butler. *Genustrubbel: Feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos. S. 21–39.
- Connell, Raewyn (1987). *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Connell, Raewyn (1995). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Connell, Raewyn (2000). *The Men and the Boys*. Sydney: Allen & Unwin. <[http://reader.eb-lib.com.ezproxy.ub.gu.se/\(S\(wkgsrherxdcwsjgh14j5m3wz\)\)/Reader.aspx?p=2-71863&o=117&u=FqCWCxcTtxtk4Rso8s35tuA%3d%3d&t=1431078828&h=F9508BE35E897DAFD9202739E640E92458D189AE&s=36164038&ut=267&pg=1&r=img&c=-1&pat=n&cms=-1&sd=2](http://reader.eb-lib.com.ezproxy.ub.gu.se/(S(wkgsrherxdcwsjgh14j5m3wz))/Reader.aspx?p=2-71863&o=117&u=FqCWCxcTtxtk4Rso8s35tuA%3d%3d&t=1431078828&h=F9508BE35E897DAFD9202739E640E92458D189AE&s=36164038&ut=267&pg=1&r=img&c=-1&pat=n&cms=-1&sd=2)>. Hämtad 2015-05-08.
- Connell, Raewyn (2009). *Om genus*. 2:a upplagan. Göteborg: Daidalos.
- Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2011). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3:e reviderade upplagan. Stockholm: Norstedts juridik.
- Fifty Shades of Grey* (2015) [film]. Regissör: Sam Taylor-Johnson. USA: Focus Features, Michael De Luca Productions, Trigger Street Productions.
- Forsberg, Ulla (2002). *Är det någon "könsordning" i skolan? Analys av könsdiskurser i etniskt homogena och etniskt heterogena elevgrupper i årskurserna 0-6*. Umeå: Umeå universitet. <<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:156240/FULLTEXT02>>. Hämtad 2015-03-27.
- Foucault, Michel (2003). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. 4:e upplagan. Lund: Arkiv.
- Giddens, Anthony (2007). *Sociologi*. 4:e upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Heberlein, Ann (2015). Smärta under ansvar. *Dagens nyheter*, 2015-02-10. <<http://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/ann-heberlein-smarta-under-ansvar/>>. Hämtad 2015-04-21.
- Hedlund, Zandra (2015). Fifty Shades of rape – Sluta glorifiera sexuellt våld. *Nyheter 24*, 2015-02-02. <<http://nyheter24.se/debatt/788574-zandra-hedlund-fifty-shades-of-rape-sluta-glorifiera-sexuellt-vald>>. Hämtad 2015-04-13.
- Holm, Ann-Sofie (2008). *Relationer i skolan: en studie av femininiteter och maskuliniteter i år 9*. Göteborg: Göteborgs universitet. <<http://hdl.handle.net/2077/17220>>. Hämtad 2015-03-29.

- Hultquist, Catia (2015). Men vad är alternativet? Att kulturyttringar utgår från en godkänd mall? *Dagens Nyheter*, 2015-02-02. <<http://www.dn.se/kultur-noje/kronikor/-catia-hultquist-men-vad-ar-alternativet-att-kulturyttringar-utgar-fran-en-godkand-mall/>>. Hämtad 2015-05-08.
- Jägerfeld, Jenny (2015). Inget är romantiskt i kontroll och övergrepp. *Aftonbladet*, 2015-02-13. <<http://www.aftonbladet.se/debatt/debattamnen/kulturochnoje/article20-313834.ab>>. Hämtad 2015-04-21.
- Kallstenius, Jenny (2007). ”Blir det någon integration då?” – en studie om det fria skolevalets konsekvenser. I: Nihad Bunar & Jenny Kallstenius. *Valfrihet, integration och segregation i Stockholms grundskolor*. Stockholm: Utbildningsförvaltningen Stockholms stad. S. 74–98.
- Lidström, Clara (2015) Fifty shades of ett jäkla ståhej. *Underbara Clara*, 2015-03-25. <<http://blogg.amelia.se/underbaraclara/2015/03/25/fifty-shades-of-ett-jakla-stahej/>>. Hämtad 2015-05-08.
- Lindblad, Helena (2015). ”Fifty Shades of Grey” är betydligt intelligentare än boken. *Dagens nyheter*, 2015-02-12. <<http://www.dn.se/kultur-noje/filmrecensioner/fifty-shades-of-grey-ar-betydligt-intelligentare-an-boken/>>. Hämtad 2015-04-21.
- MalmLöf, Emma (2015). ”Fifty Shades of Grey” får två filmuppföljare. *Expressen*, 2015-02-09. <<http://www.expressen.se/noje/50-shades-of-grey-far-tva-filmuppfoljare/>>. Hämtad 2015-04-09.
- Martinsson, Lena (2008). Normeras till frigörelse? I: Lena Martinsson & Eva Reimers (red.). *Skola i normer*. Malmö: Gleerups. S. 131–164.
- Martinsson, Lena & Reimers, Eva (2008). Inledning. I: Lena Martinsson & Eva Reimers (red.). *Skola i normer*. Malmö: Gleerups. S. 9–32.
- O’Farrell, Clare (2005). *Michel Foucault*. London: SAGE.
- Paechter, Carrie (1998). *Educating the Other: Gender, Power and Schooling*. London: Falmer Press.
- Rubin, Gayle (2008[1984]). Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality. In: Neil Badmington & Julia Thomas (red.). *The Routledge Critical and Cultural Theory Reading*. New York: Routledge. S. 281–323.
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. <<https://lagen.nu/2010:-800>>. Hämtad 2015-03-26.
- Skolverket (2009). *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier*. Rapport 2009:326. <<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2164>>. Hämtad 2015-03-26.
- Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011. Lgy 11*. <<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2705>>. Hämtad 2015-03-27.
- Sperling, Nicole (2015). ’Fifty Shades of Grey’ author E L James on the film: ’I’m terrified’ -- Exclusive. *Entertainment Weekly*, 2015-01-18. <<http://www.ew.com/article/2013/11/14/el-james-fifty-shades-film-terrified>>. Hämtad 2015-04-13.
- SOU 2010:66. *Barns perspektiv på jämställdhet i skola: En kunskapsöversikt*. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer. <<http://www.regeringen.se/content/1/c6/15/3-0/94/c54679be.pdf>>. Hämtad 2015-03-26.
- Söderqvist, Jan (2015). Fifty shades of Grey är som en Disneyfilm. *Svenska Dagbladet*, 2015-02-13. <http://www.svd.se/kultur/film/fifty-shades-of-grey-ar-som-en-disney-film_4328849.svd>. Hämtad 2015-05-04.

- Vary, B. Adam (2015). "Fifty Shades" Is The First Wave Of An Influx Of Women-Driven Films. *Buzzfeed*, 2015-02-15. <<http://www.buzzfeed.com/adambvary/fifty-shades-of-grey-box-office#.ebLeQylNb>>. Hämtad 2015-04-22.
- Wahlgren, C. Victoria (2009). *Den långa vägen till en jämställd gymnasieskola: En studie om genuspedagogers förståelse av gymnasieskolans jämställdhetsarbete*. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation. <<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hj:diva-7949>>. Hämtad 2015-04-22.
- Zackari, Gunilla; Modigh, Fredrik (2000). *Värdegrundsboken: om samtal för demokrati i skolan*. Stockholm: Värdegrundsprojektet, Utbildningsdep., Regeringskansliet.

Bilaga 1: Intervjuguide

Förhållningssätt till *Fifty Shades of Grey*

- Såg ni filmen själva eller tillsammans med andra?
- Diskuterar ni filmen med era vänner?
- Har ni läst boken?
- Vad tyckte ni om filmen?
- Varför tittade ni på filmen?
- Har era föräldrar åsikter om att ni tittat på filmen?
- Varför tror ni att så många har sett filmen?

Handling

- Vilken händelse minns ni bäst?
- Berätta om en händelse som var rolig.
- Berätta om en händelse som var irriterande/upprörande.

Utseende

- Beskriv hur Ana ser ut.
- Beskriv hur Christian ser ut.
- Förändras deras utseende genom filmen?

Relationen

- Beskriv relationen mellan Ana och Christian.
- Hur skulle ni etikettera relationen?
- Hur utvecklas relationen mellan dem?
- Hur är Christians sexualitet?
- Hur är Anas sexualitet?

Betonad femininitet

- Vilka egenskaper har Ana?
- Vad är kvinnlighet/kvinnligt beteende för er?
- Tycker ni att Ana är typiskt kvinnlig i sitt beteende och utseende?
- Anser ni att Ana upprätthåller eller bryter mot normen om hur en ung kvinna ska vara?
- Vilken bild av kvinnlighet/kvinnligt beteende anser ni att samhället i stort förmedlar?

Hegemonisk maskulinitet

- Vilka egenskaper har Christian?
- Vad är manlighet/manligt beteende för er?
- Tycker ni att Christian är typiskt manlig i sitt beteende och utseende?
- Anser ni att Christian upprätthåller eller bryter mot normen om hur en ung man ska vara?
- Vilken bild av manlighet/manligt beteende anser ni att samhället i stort förmedlar?
- Vid ett tillfälle öppnar Christian upp sig för Ana och berättar lite om ett barndomstrauma. Beskriv den situationen.

Makt

- Beskriv kontraktet mellan Christian och Ana.
- Vad tänker ni om att Ana och Christian bor ihop men har separata sovrum?
- I kontraktet står det också att Ana inte får röra Christian, något hon ändå försöker att göra. Varför får hon inte röra honom tror ni och hur reagerar ni på det?
- Flertalet gånger bestraffas Ana av Christian. Varför bestraffas hon? Hur reagerar ni på bestraffningen?
- Christian söker upp Ana flera gånger – i järnbutiken, på nattklubben och hos hennes mamma). Vad har ni för tankar om det?
- Hur ser maktrelationen ut mellan Christian och Ana? Förändras den?

Media

- Känner ni igen er i några situationer?
- Har ni följt med i vad som rapporterats om filmen i media/sociala medier?
- Tycker ni att media ger en rättvis bild av filmen?